

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almenyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

vald. madsen

9 april 1940 - 5 maj 1945

9. april 1940

5. maj 1945

VALDEMAR MADSEN

9. april 1940
5. maj 1945

HERNOV

© Hernovs forlag 1967

Billedet side 77 er lånt hos Dagbladet Politiken.
Alle øvrige billeder, også omslagets billeder, er lånt hos
Museet for Danmarks Frihedskamp.

Trykt i C. Hamburgers Bogtrykkeri %,
Nygaardsvej 41, København Ø.

INDHOLD

9. april 1940	7
En lap papir	13
Mørklægning og alsang	17
De frie danske	27
Dansk-tysk samarbejde	31
For – eller imod	39
Gå til modstand	49
Det mærkelige valg	59
29. august 1943	65
Danmarks frihedsråd	75
De danske jøder	81
Sabotage – Schalburgtage?	87
Dø, om så det gælder	93
En by under belejring	102
Overfald på politiet	109
Trange tider	118
Danmark frit	133
Supplerende læsning	141

9. APRIL 1940

Vinteren havde været usædvanlig streng 1939/40, endnu omkring begyndelsen af april var der store ismasser i de danske farvande.

Fra tidlig morgen tegnede den 9. april til at blive en smuk, men noget kold forårsdag. Klokken var mellem 5 og 6, og kun nogle enkelte morgenduelige var på vej til arbejdet, mens mælkemanden og hans assistenter nød den friske morgenluft og stilheden, inden storbyen vågnede.

Men pludselig blev stilheden og freden brudt. De søvnige og halvt fortumlede beboere i den endnu slumrende storby kiggede forskrækkede ud af døre og vinduer. Hvad var det dog for en støj en fredelig forårmorgen?

Over deres hoveder brølede den ene række af flyvemaskiner frem efter den anden. Alle kom de sydfra, nogle fløj i ret stor højde, men de fleste gik meget lavt ind over hustagene, og alle havde de hagekorset malet på vinger og skrog. Man gned øjnene en ekstra gang, inden man blev helt vågen og opfattede, hvad det var, der skete.

Tyske flyvere! Jagere og bombemaskiner i massevis!

Nok vidste man, at der var krig i Europa mellem Tyskland og vestmagterne, England og Frankrig, men dette skete jo i Danmark, et neutralt land, der ovenikøbet havde ikke-angrebspakt med Tyskland!

Hvad betød så dette? Var man vågen – eller drømte man?

Det var ingen drøm, men tværtimod den barske virkelighed. Der var ikke blot tyske flyvere i massevis over de forskellige byer i Danmark, men i de tidlige morgentimer var tyskerne rykket ind i Danmark elleve forskellige steder.

Mørklagt fra for til agter og kun med de allernødvendigste lanterner tændt sejlede lidt før kl. 4 om morgenen to tyske dampere ind mod København. Vagten på Middelgrundsfortet hejste det internationale stopsignal, men skibene fortsatte med samme fart, og da der ikke blev skudt fra fortet, lagde de kort efter til ved kajen, og tyske tropper strømmede i land. Deres vigtigste mål var Kastellet og Amalienborg, og på mindre end en halv time vajede hagekorset over Kastellet. Vagten dér blev overrumplet, og inden officerer og mandskab kunne nå at gribe til våben, var alle indgange besat af svært bevæbnede tyske soldater, og det danske mandskab var fanger. En officer havde nået at benytte sin telefon, inden han var blevet taget til fange, og han havde alarmeret de militære stabe, så gardisterne på Amalienborg var blevet advarede og var parate til at yde modstand, da tyskerne rykkede frem gennem gaderne, der førte til slottet.

Mens garderne holdt tyskerne i skak, blev Danmarks skæbne afgjort på Amalienborg. Hos kongen var i hast blevet samlet statsminister Stauning, udenrigsminister Munch, forsvarsminister Alsing Andersen og de militære chefer, ligesom kronprinsen også var kommet til stede.

Udenrigsministeren havde modtaget tyskernes krav, *efter* at landgangen havde fundet sted, og disse krav

Tyske tropper på Kongens Nytorv 9. april.

gik ud på, at Danmark skulle opgive al modstand, afbryde alle forbindelser med udlandet og overdrage tyskerne alle militære anlæg samt stille radio og presse under tysk kontrol.

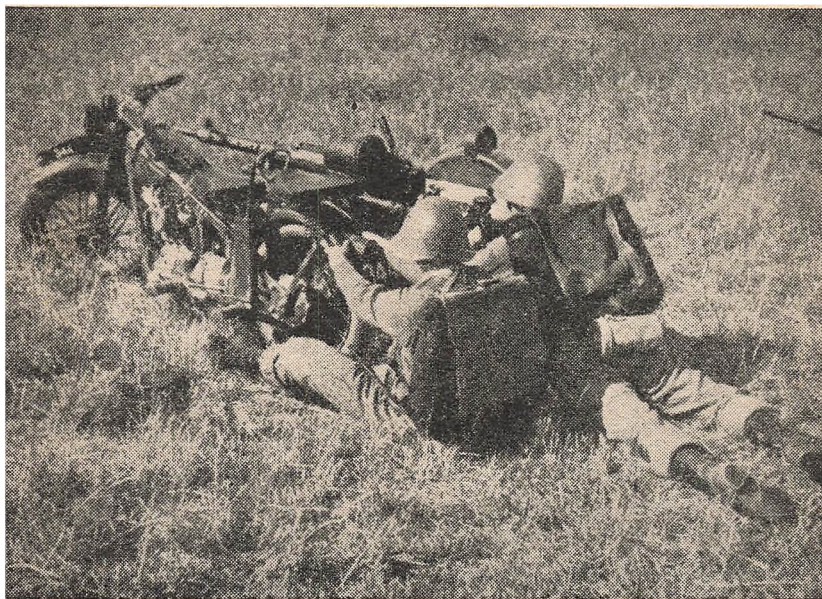
Situationens alvor blev yderligere understreget af geværilden og maskingeværernes knitren fra slotspladsen og de omliggende gader samt fra drønet af de tyske bombefly, der i lav højde fløj hen over hovedstadens husrækker. Foreløbig kastede de kun flyveblade med opråb til befolkningen ned over gaderne, men truslen om, at man ville bombe byen, hvis man ikke øjeblikke-

lig overgav sig, må have virket knugende alvorlig på kongen og ministrene.

Klokken 6 gav kongen ordre til, at kampen skulle indstilles, og man skulle søge forhandling med tyskerne om en fredelig løsning. Kampen om slottet ophørte straks, men det tog nogen tid, inden meddelelsen om kapitulationen nåede ud til de forskellige troppstyrker, der havde taget kampen op mod fjenden.

På det øvrige Sjælland og Fyn, hvor tyskerne havde gjort landgang flere steder, bl. a. i Korsør og ved Lillebæltsbroen, kom det ikke til kamphandlinger. Dels var man slet ikke forberedt på at forsvare andre steder end garnisonerne, og dels nåede meddelelsen om kapitulationen ud til disse garnisoner, inden de kom i føling med de fremrykkende tyske tropper.

I Sønderjylland kom det derimod til kamp flere steder. Tyskerne gik ved 4-tiden om morgenen over grænsen; det blev især ved de østlige veje og i midtlandet, at kampene fandt sted. Det var meget små afdelinger, de danske militærchefer i Sønderjylland havde sendt ud mod den fjende, der rykkede over grænsen med store troppstyrker og kampvogne, dækkede fra luften af flyvemaskiner. De danske tropper havde hverken kampvogne eller flyvere til hjælp. Med lette kanoner, maskingeværer og almindelige geværer tog de alligevel kampen op. De første sammenstød skete ved 5-tiden om morgenen. Ved Hokkerup lå 34 mand, der skulle tage mod de tyske kampvogne, der kom fra Kruså. De danske soldater blev først beskudt af tyske flyvere, men snart rykkede kampvogne og motoriserede tyske tropper frem.

Danskerne åbnede ild med deres 20 cm kanon, og de tre første af de tyske kampvogne blev sat ud af spillet. Kanongruppen blev ved at skyde, til den blev omgået og stormet.

Andre kampe fandt sted ved Bredevad, et vejknudepunkt en halv snes kilometer nord for Kruså og ved den sydlige indfaldsvej til Haderslev. Tropperne ved Bredevad skød flere tyske kampvogne i sæk, men også de blev omgået og måtte overgive sig efter at have mistet flere mand.

Godt 200 mand skulle forsvare Haderslev mod en stor tysk styrke. Man havde lavet en spærring i byens udkant, og her tog man imod tyskerne. Efter 10 mi-

nutters kamp kom ordren fra København om overgivelse, og kampen ophørte.

Tyskernes andre aktioner i Jylland mod bl. a. Esbjerg og Ålborg var lette at gennemføre, og i løbet af formiddagen fik alle de spredte afdelinger i Jylland, der var på vej mod »Vejleåstillingen«, hvor man havde haft i sinde at stoppe tyskernes fremmarch, besked om kapitulationen.

Kampene var ophørt. De danske tab havde været 17 dræbte og omkring 30 sårede. De tyske tab kendes ikke.

EN LAP PAPIR

»Kongeriget Danmark og det tyske rige vil i intet tilfælde skride til krig eller til nogen anden art af magt-anvendelse mod hinanden«.

Således stod der i den ikke-angrebspagt, der i maj 1939 var underskrevet af den tyske og danske regering.

Man havde nok før set, at stormagter havde handlet anderledes, end man skulle forvente efter deres løfter og underskrifter. Tyskland havde i 1914 brudt sit løfte om at respektere Belgiens neutralitet, og man havde i Tyskland været meget fornærmet over, at England forlangte neutralitetserklæringen overholdt og gik i krig for »en lap papirs skyld«.

Man havde i årene fra 1933 til 1939 set Hitler give løfter og bryde dem igen, når det passede ham, først mod Østrig og Tjsekoslovakiet, sidst mod Polen i 1939.

Traktater og ikke-angrebspagter havde altså ikke afholdt Kejserdømmet Tyskland eller Nazi-Tyskland fra at angribe de lande, det havde sluttet højtidelige aftaler med, men nu gik det – mod Hitlers forventning – som i 1914, at andre lande ville gå i krig for en lap papirs skyld. Efter den tyske indmarch i Polen erklærede England og Frankrig Tyskland krig, og den anden verdenskrig var begyndt.

Alt dette skete i september 1939, og resten af året 1939 og vintermånederne januar–marts 1940 skete der ikke ret meget på krigsskuepladsen. Tyskerne lå i deres Siegfriedlinie ved Rhinen, og englænderne og franskmændene overfor i deres Maginotlinie.

Hvad bragte så Danmark ind i billedet?

Vi havde som i 1914 erklæret os neutrale, og vi havde foretaget minespæringer i de danske farvande, for at de krigsførende lande ikke skulle fristes til at benytte vore farvande til krigshandlinger. Da det var Tyskland, der kunne frygte engelske angreb gennem de danske bæltter, var disse mineudlægninger mest til gavn for tyskerne, og de kunne altså ikke udlægges som nogen uvenlig handling af dem.

Grunden til tyskernes fredsbrud den 9. april var heller ikke at finde i Danmark. Det var tyskernes angst for at få malmtransporten fra den nordnorske havn Narvik afbrudt af englænderne og udsigten til fra den norske kyst at kunne ramme Englands handel og transport med angreb fra u-både og flyvere, der fik tyskerne til at angribe Norge, og da et neutralt Danmark lå i vejen for denne operation, så måtte Danmark besættes – på trods af den lap papir, den tyske udenrigsminister havde sat sin underskrift under.

Danmark havde i marts og begyndelsen af april 1940 fået flere advarsler gennem det danske gesandtskab i Berlin, der dels fra tyske kredse, der ikke var begejstrede for Hitler og hans krigsførelse, og dels fra andre udenlandske gesandter, havde hørt rygter om, at den tyske generalstab tumlede med planer om at inddrage Danmark og Norge i krigen.

Den danske regering var dybt bekymret, men man *ville* ikke tro på rygterne. De kunne ikke være sande, når man havde en ikke-angrebspagt, og hvis de var sande, var man bange for at give tyskerne et påskud til at angribe Danmark ved f.eks. at indkalde flere sol-

dater og placere dem ved den dansk-tyske grænse. I øvrigt var man også bange for den tyske krigsmaskine, der havde været i stand til gennem en 17 dages lynkrig at nedkæmpe den stærke polske hær, så man håbede til det sidste, at rygterne ikke havde noget på sig, og at krigens gru ligesom i 1914 ville gå Danmarks dør forbi.

Men de tyske planer var lagt. Så snart isen var brudt op i de danske farvande – vinteren havde været usædvanlig streng med isdannelser både i bæltet og sundet og i Kattegat – skulle operation »Weserübung«, som tyskerne kaldte angrebet på Danmark-Norge, sættes i gang.

Flyvergeneral Kaupisch skulle være chef for de tropper, der skulle indsættes i Danmark, og han havde flere dage før angrebet spioneret overalt i Danmark, der gav ham oplysninger om, hvor de danske troppestyrker lå, og hvor stærke de var.

Den 4. april var det snestorm i København, et rigtigt modbydeligt vejr, hvor ikke ret mange mennesker uden de, der var absolut nødt til det, færdedes ude. En tysk »turist« tog om aftenen med en sporvogn fra rådhuspladsen, skiftede ved Østerport til en anden sporvogn, der førte ham til frihavnen. Han kiggede godt på politio og toldvagten derude og gik derefter en tur på Lange-linie. Her blev han tiltalt af en dansk politimand, hvem han forklarede, at han var fremmed og gået vild, og den venlige politimand fulgte ham helt op til et sporvognsstoppested, så han kunne komme tilbage til byen igen. Næste morgen havde han bedre held med sig. Han gik ned mod kastellet og opdagede, at portene stod åbne, og at civilpersoner godt kunne komme ind.

Han gik rask ind, og vagten råbte ham ikke an. Da han var kommet ind, styrede han mod kirken for ikke at vække mistanke. Men kirken var lukket, og en dansk soldat, der så ham stå og kigge på den lukkede kirke-dør, tiltalte ham og førte ham rundt på området. De talte om alt muligt, og »turisten« fik et godt indtryk af kastelets belægning, ligesom han så, hvor de forskellige kontorer, telefoncentral og vagter var placeret. Da han havde fået alle de oplysninger, han syntes var vigtige, tog »turisten« afsked med den flinke soldat og skyndte sig tilbage til sit hotel, hvor han hurtigt gjorde sig klar til afrejse og samme dag tog flyveren til Berlin.

– 9. april kl. 4,20 var det tyske passagerskib »Hanse-stadt Danzig« fortøjet ved langeliniekajen, og tyske soldater i fuld feltmæssig udrustning strømmede fra borde og i dækning fra Langelinies kajmur rykkede de mod Kastelet, der så at sige blev »taget på sengen«. Den vagthavende nåede at affyre et skud, så blev han afvæbnet, og de andre soldater nåede ikke at få fat i geværene, før de blev holdt op af tyskerne. Telefon-folkene fik en håndgranat ind gennem vinduerne, og telefonen blev afbrudt. Alt klappede bemærkelsesværdigt godt, men den officer, der havde lagt slagplanen og instrueret tropperne, havde også været »turist« i København for fire dage siden.

MØRKLÆGNING OG ALSANG

Fra mørkets frembrud tirsdag aften og indtil videre – sådan lød ordren om mørklægning, og den varede 1851 døgn.

Det kongelige Teater meddelte, at forestillingen var aflyst, og det forkyndtes, at børsen var lukket indtil videre.

Der var sket noget i Danmark, men det gav sig forskellige udslag. Det første indtryk hos de fleste var vel forskrækkelse, men mange steder gik det hurtigt over

Ekstra Bladet

DEN 2. APRIL 1940

Til det danske Folk!

TYSKE Tropper har i Nat overskredet den danske Grænse og har gjort Landgang forskellige Steder. Den danske Regering har under Protest besluttet at ordne Landets Forhold under Hensyn til den Besættelse, som har fundet Sted, og i Henhold hertil kundgøres følgende:

De tyske Tropper, der nu befinder sig her i Landet, træder i Forbindelse med den danske Værnemagt, og det er Befolkningens Pligt at afholde sig fra enhver Modstand over for disse Tropper. Den danske Regering vil forsøge at sikre det danske Folk og vort Land imod de af Krigsforhold følgende Ulykker og opfordrer derfor Befolkningen til rolig og behersket Holdning over for de Forhold, som nu er opstaaet. Ro og Orden - man præge Landet, og loyal Optræden maa udvises over for alle, som har en Myndighed at udøve.

København, den 2. April 1940.

Christian R.

Th. Stanning.

Under disse for vort Fædreland saa alvorlige Forhold opfordrer jeg alle i By og paa Land til at vise en fuldt ud korrekt og værdig Opførsel, da enhver overlagt Handling eller Ytring kan have de alvorligste Følger.

Gud bevare Dem alle. Gud bevare Danmark.

Christian R.

Århus, den 2. April 1940.

i nysgerrighed. Flyverne og de svært bevæbnede soldater skabte vel i første omgang angst og utryghedsfølelser, men da man opdagede, at det meste alligevel gik sin normale gang, så var det, der var sket, måske alligevel ikke så slemt. Man havde ikke rigtigt fattet, hvad der var sket, at Danmark nu var i nazismens vold, at vi fra nu af intet bestemte selv, men skulle være »lystmorderens lille kanariefugl«, som det

blev betegnelsen for mønsterprotektoratet Danmark.

Den danske regering blev udvidet, så alle de store partier nu havde medlemmer i regeringen. Både statsminister Stauning og udenrigsminister Munch tilbød at træde ud af regeringen. De følte begge, at de havde hovedansvaret for det, der var sket, men da de blev opfordrede til at fortsætte på deres poster, blev de for at gøre, hvad der under de nye forhold kunne gøres for at give den danske befolkning så tålelige vilkår som muligt.

Om aftenen den 9. april blev der holdt et kort møde i rigsdagens fællessal, og her gjorde statsministeren rede

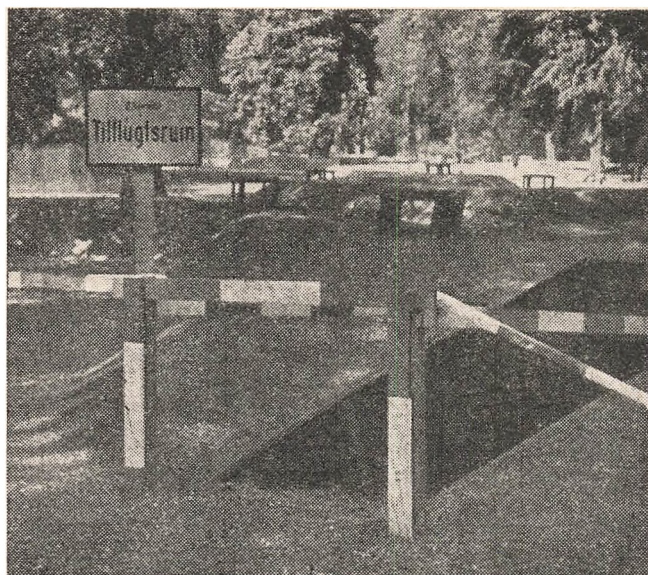

for situationen. Han sluttede med ordene: »Vi føler, at vi har handlet ud fra en ærlig overbevisning om, at vi ved afgørelsen fritog land og folk for en tungere skæbne.«

Hurtigt mærkede man dog, at krigen var kommet til Danmark, og at faren for, at vi kunne blive krigsskueplads før eller senere, ikke var overstået. Tyskerne byggede flyvepladser i Jylland, de anlagde befæstninger ved de danske kyster, særlig fra Esbjerg til Skagen lå de tyske bunkers tæt. Befæstningerne blev bygget med dansk arbejdskraft, så de første »værnemagere«, som man kaldte de virksomheder, der arbejdede for tyskerne, var blevet tvunget til dette arbejde eller overtalt til det af den danske regering, der nødigt så tyskerne trække tysk arbejdskraft herop.

Det blev sommer, og mørklægningen var ikke til så stor gene, men alligevel mærkedes den. Alle fodgængere forsynede sig med hvide armbind, billygter havde kun en smal sprække med lys, så det var næsten ikke til at se de få biler, der kørte (der var en meget stram benzinrationering), og spurvognene havde mørke gardiner, så kun de farvede lygter på taget var at se, når de kom kørende efter mørkets frembrud.

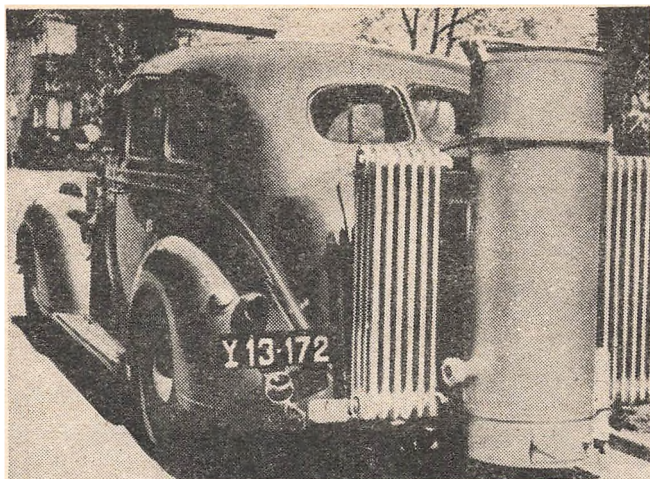
I byerne blev der gravet dækningsgrave på alle offentlige pladser, og næsten ved hvert beboelseshus blev der lavet tilflugtsrum i kældrene. Der havde været luftangreb på Ålborg, og en vildfarende engelsk flyver havde kastet en bombe over et beboelseshus i Esbjerg. Det satte fart i bygningen af beskyttelsesrum, der som oftest blev indrettet med svære bjælker og sandsække for kældervinduerne.

Der dukkede nye bestillinger op. *Husvagten* skulle vække beboerne i huskarreerne, hvis de skulle sove fra sirenehylene under luftalarm. Når han havde fået alle i beskyttelsesrummene, skulle han opholde sig i øverste etage og være parat til at slukke eventuelle brandbomber med sand.

En anden bestilling var at være *mørkelods*. Det var gerne unge mennesker, der stillede sig til rådighed for at »lodse« gamle og ængstelige mennesker hjem gennem de mørkelagte gader, hvis de en aften havde været ude til fødselsdag, i teatret el. lign.

Der dukkede mærkelige køretøjer op. Hestetrukne drosker, hvor vindspejlet var fjernet, så kusken kunne sidde inde på førersædet med tømmerne i hånden, blev

et almindeligt syn i gaderne, ligesom transportcykler med sidevogn til personbefordring dukkede op mange steder. Lastvogne og busser kørte med »kakkelovn« anbragt enten bag førersædet eller på bagperronen. Det var gasgeneratorer, der gav drivkraft nu, hvor benzinen var ved at slippe op. Man vænnede sig ret hurtigt til, at buschaufføren ved et stoppested pludselig skulle op på taget for at hælde en sæk småtskårne træklodser ned i »kakkelovnen« for at give mere gas til motoren.

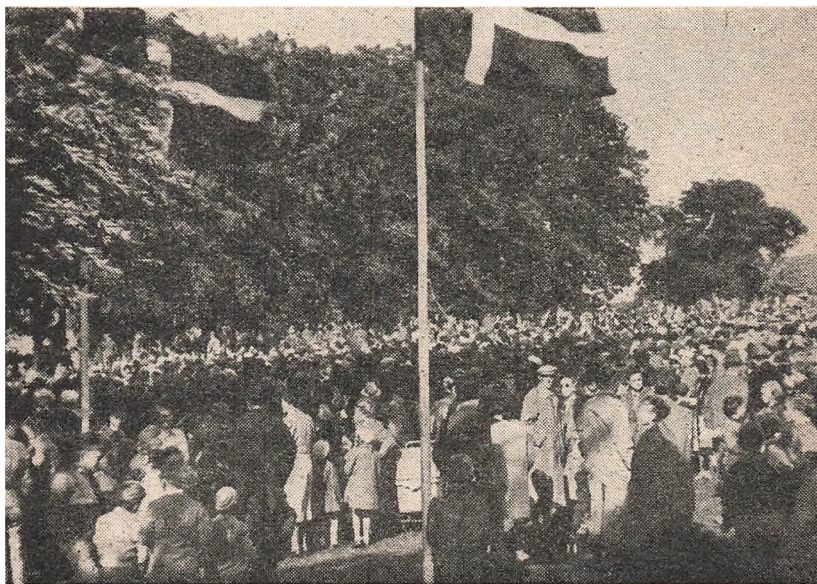
Der var en trykket stemning i landet. Det var ikke bare en følelse af utryghed ved at vide, at krigen var rykket os ind på livet, og vi ikke mere var herre i vort eget hus, det var også en følelse af, at man burde gøre noget – men hvad?

Der blev i sommeren 1940 sunget fædrelandssange som aldrig før. Ideen dukkede vistnok op i Nordjylland,

men snart blev der holdt alsangstævner over hele landet. Folk samledes i tusindvis til disse sangstævner, man følte trang til at samles om noget – noget dansk, der kunne vise, at man trods besættelse stadig troede på, at Danmark eksisterede og ville vedblive at eksistere.

Men hvordan ville fremtiden forme sig?

Der var mennesker i landet, der var tilfredse med den udvikling, som var sket, og som troede, at der nu skulle opstå et nyt Europa under Tysklands førerskab. Disse mennesker mente, at Danmark så hurtigt som muligt skulle finde sin plads i dette nye Europa, så man fik fordel af, at man ikke var et erobret land som Polen eller Norge. De tyske sejre i sommeren 1940 over

Frankrig, Holland og Belgien og de tyske sejrsmeldinger fra de vældige bombardementer af England styrkede disse mennesker i deres tro.

Men det var kun en lille del af den danske befolkning, der havde denne indstilling. Langt de fleste så på tyskerne som uønskede gæster, man gerne ville blive kvit så hurtigt som muligt.

Men hvordan? De fleste var tillige af den mening, at man skulle overholde kongens og regeringens påbud om ro, orden og værdig optræden. Direkte modstand kunne der ikke mere være tale om – krigen var forbi for Danmarks vedkommende.

Endelig var der en gruppe mennesker – i begyndelsen ikke ret stor – der anså regeringens samarbejdspolitik for forkert. De mente, Danmark var i krig med Tyskland, og de ønskede at »gå til modstand«, men hvordan de ville gøre det og med hvilke midler, stod vist ikke ret mange af dem klart på dette tidspunkt. De havde heller ingen midler. Danmark var blevet grundigt afvæbnet den 9. april og dagene derefter.

Men noget skete der. De forskellige politiske partier holdt oplysningsmøder, hvor man søgte at finde veje frem til at holde sig tyskerne fra livet. De fleste af de tyskere, der var kommet til Danmark, militære såvel som civile, havde den tro, at de var velkomne, de skulle beskytte Danmark, og de søgte at komme i venskabelig forbindelse med den danske befolkning. De kunne ikke rigtig forstå »den kolde skulder«, de mødte, og at mange danske overhovedet ikke ville hilse på dem, men stirrede lige ud i den tomme luft, når de mødte dem.

Under professor Hal Kochs ledelse dannedes en

sammenslutning, Dansk Ungdoms Samvirke, der gjorde et stort arbejde for at skabe en dansk front mod den nazistiske tankegang og tysk indflydelse i landet. Mange af de mænd, der senere startede den aktive modstand mod tyskerne, var med blandt de ivrigste i dette arbejde, og selv om man i udlandet mente, at Danmark

i 1940 havde underkastet sig Tyskland, så arbejdede mange danske uden støtte udefra og med tyskernes vagtsomme øjne over sig på at skabe en modstandsvilje i det danske folk. Det sammenhold mod tysk indflydelse, der hermed skabtes i alle kredse af befolkningen, var utvivlsomt medvirkende til, at en så lille del af Danmarks befolkning gik ind i det nazistiske parti og arbejdede for tyskerne.

DE FRIE DANSKE

Den danske ambassadør i USA, Henrik Kauffmann, sagde kort efter tyskernes besættelse af Danmark: »Det er os, som er udenfor Danmark – os, som stadig kan tale og handle frit, som det i dag påhviler i ord og gerning at vise, at også danskerne er rede til at gøre deres indsats for deres lands frigørelse.«

I første række var her tale om de danske søfolk. Den ordre til at søge hjem eller til neutral havn, som var blevet udsendt efter 9. april, havde man ikke efterkommet, men den senere opfordring over BBC fra den danske kaptajn Røder om at anløbe allieret havn, havde fået så at sige alle danske skibe til at anløbe engelske havne.

Det var ikke noget let valg, de enkelte skibskaptajner og deres besætninger skulle tage. Ved at anløbe engelsk havn havde man skåret alle bånd med hjemmet over. Man var på den anden side af fronten, og først den dag, Danmark atter var frit, kunne man få forbindelse med familie og venner derhjemme igen.

Dertil kom, at danskerne ikke var videre velsete ude i verden de første måneder efter besættelsen. De sparsomme beretninger, der var kommet ud om besættelsen, havde givet den frie verden det indtryk, at Danmark alt for hurtigt havde givet op over for tyskerne. Man regnede ikke danskere for allierede i samme grad, som man regnede med nordmændene, hvis kampe i for-

året 1940 havde vakt hele den frie verdens beundring.

Det var ikke alle i England og Amerika, der havde set forholdene så klart som Winston Churchill, der sagde: »Jeg kan ikke bebrejde Danmark noget. De andre har dog en grav, over hvilken de kan fodre tigre-
ren, men Danmark er så frygteligt nær Tyskland, at det ville være umuligt at bringe hjælp. Jeg ville i hvert fald ikke påtage mig at garantere Danmark.«

De danske skibe i engelske havne var blevet beslaglagt den 9. april, og da de kom ud at sejle, blev det under engelsk flag. Danmark var jo ikke allieret krigsførende som Norge, så kun skibe, der sejlede på Grønland, blev ved at sejle under Dannebrog.

Men de danske søfolk sejlede stadig og gjorde deres indsats i kampen om Atlanten og slaget om England. Man regner med, at ca. 5000 danske søfolk gjorde tjeneste på danske og allierede skibe under krigen, og mange af dem betalte med livet for deres indsats, når deres skib blev offer for en tysk ubåds torpedoer eller for luftangreb fra de tyske stukas.

De danske, der fra forskellige steder i udlandet rejste til England og tilbød at tage del i kampen mod nazisterne, blev i første omgang afvist. Danmark var et neutralt land, og neutrale landes borgere kunne ikke indrulleres i den engelske hær. Senere blev der dog optaget mange danske i den engelske hær og i Royal Air Force, men da var Danmark også anset for at være en allieret kæmpende magt og ikke et fjendtligt besat land.

Der var jo også dansk landområde, der ikke var besat af tyskerne, nemlig Færøerne og Grønland. De første var blevet besat af englænderne umiddelbart efter ty-

skernes overfald på Danmark, men Grønland foretog man sig fra engelsk side intet imod.

Henrik Kauffmann, den danske minister i Washington, havde allerede 16. april proklameret sig selv som repræsentant for det frie Danmark, og den amerikanske regering havde straks anerkendt ham og nægtet at forhandle med andre danske, så længe landet ikke var frit. En af Kauffmanns første opgaver var at sikre Grønlands befolkning de nødvendige forsyninger og bevare landet for Danmark. Det sidste kunne nok volde vanskeligheder, da man også i USA havde meget ringe meninger om danskere og deres evne og lyst til at forsvare sig.

På Grønland var alle blevet grebet af forfærdelse, da radiomeldingerne fortalte om besættelsen den 9. april, og landsfogden Eske Brun var straks klar over, at nu måtte Grønland i lang tid fremover klare sig uden forbindelse med Danmark. Gennem Kauffmann fik man forbindelse med USA og Canada, og særlig i USA hævdede man stærkt, at da Grønland hørte til den vestlige halvkugle, kunne ingen krigsførende nation få lov at sætte tropper i land der, så længe USA var neutral. De danske landsfogeder overtog derefter magten i landet og sammenkaldte det grønlandske landsråd, der vedtog, at man ville være tro mod fædrelandet og kongen, men samtidig planlagde man, hvordan man kunne klare sig igennem den kommende tid uden forbindelsen med Danmark.

Da handelsforbindelserne med Amerika rigtig kom i gang, viste det sig, at Grønland også kunne bidrage til den allierede krigsproduktion. Kryolitten har stor be-

tydning for fremstillingen af aluminium, og derved for flyvemaskineproduktionen, så Grønland havde noget at handle med og give i bytte for de varer, man normalt fik fra Danmark, men nu skulle have fra Amerika.

Hjemme i Danmark var man meget nervøs for, hvordan det ville gå med Grønland. Samtidig med, at tyskerne pressede på og forlangte, at man skulle dirigere den vigtige kryolit til neutrale tyskvenlige stater som Sovjetunionen eller Japan, frygtede man for, at USA skulle besætte landet.

Man kunne ikke anerkende Kauffmann og hans handlinger i Danmark. Tyskerne forlangte meget skarpt, at han skulle afskediges, og det danske udenrigsministerium gjorde det – men Kauffmann nægtede at tage imod afsked af en regering, der efter hans mening ikke var fri og kunne handle, som den ville. Den 9. april 1941, altså årsdagen for Danmarks besættelse, underskrev gesandt Henrik Kauffmann en traktat med USA, der gav dette land ret til at anlægge landingspladser, radiostationer og meteorologiske stationer på Grønland. USA's præsident Roosevelt erklærede, at alle danske love og regler ville blive respekteret, og at Grønland efter krigen ville blive givet tilbage til Danmark. Kauffmanns synspunkter var dels at sørge bedst muligt for de nødvendige tilførsler til Grønland, dels at danske – hvor de kunne – skulle være med i krigen mod tyskerne. Det skulle senere vise sig, at fra baserne i Grønland var englænderne og amerikanerne i stand til at stoppe »hullet i Atlanten«, det område, man ikke før havde været i stand til at afpatrouillere og sikre mod angreb fra tyske ubåde.

DANSK-TYSK SAMARBEJDE

Ikke så snart følte tyskerne sig så nogenlunde sikre i Danmark, før de stillede krav ud over det, der var aftalt i kapitulationsbestemmelserne. De forlangte danske luftværnskanoner udleverede, de forlangte jord til flyvepladser, og de byggede befæstningsanlæg ved hele vestkysten og på øerne i Kattegat. De fleste af disse arbejder blev udført af danske arbejdere, ellers ville man have fået tyske arbejdere herop, og det så man meget nødtigt. Fra dansk side henholdt man sig til aftalerne fra 9. april og protesterede, men det tyske svar var, at så ville der komme en alvorlig tysk-dansk konflikt, og det antydedes, at det kunne betyde, at så ville alle løfterne fra 9. april blive taget tilbage. Man havde jo erfaring for, hvad tyske løfter betød, og så bøjede den danske regering sig for kravene »under protest«.

Umiddelbart efter besættelsen var den daværende regering af socialdemokrater og radikale blevet udvidet med repræsentanter for de konservative og venstre, men da der var stor uvilje mod flere af ministrene, bl. a. udenrigsministeren, dr. Munch, og forsvarsministeren, Alsing Andersen, blev en ny regering dannet den 8. juli 1940.

Denne regering blev også en samlingsregering med repræsentanter for de fire store partier, men der var også upolitiske fagministre som justitsminister Harald Petersen og udenrigsminister Erik Scavenius. Da forholdene til Tyskland jo i første række skulle ordnes

gennem udenrigsministeriet, var den nye udenrigsminister den person, man lagde mest mærke til.

Scavenius havde været udenrigsminister under den første verdenskrig og havde dengang holdt på en tyskvenlig neutralitetspolitik, fordi han anså den for den eneste mulighed for at holde Danmark udenfor krigen. Nu hentede man ham frem igen – selv var han ikke særlig ivrig for at blive minister, så man måtte henvende sig flere gange, før han sagde ja.

Han startede meget uheldigt – set med danske øjne – idet han udsendte en tiltrædelseserklæring, hvori han sammenlignede forholdene 1914–18 med de nuværende forhold, og hvori han gav udtryk for både beundring for de tyske sejre og nødvendigheden af et snævert dansk-tysk samarbejde i det nye Europa.

Erklæringen vakte voldsom harme i Danmark og var med til at vække mange, der hidtil havde syntes, at det gik jo helt godt. Når en dansk regering kunne gå så vidt i indrømmelser til tyskerne, så var situationen farlig, og man måtte være vågen overfor det, der nu kunne ske.

Scavenius blev den stærke mand i den nye regering, og hans samarbejdspolitik blev den gældende i de kommende år. Man ville »binde« tyskerne ved at komme dem i møde, som man mente at gøre i dannelsen af den dansk-tyske forening.

Alle fremtrædende personer i Danmark, politikere, embedsmænd og forretningsfolk kunne ikke undgå at have med tyskere at gøre, og ideen med denne forening var vel, at man ved at komme sammen med disse tyskere under mere neutrale former og tale sammen om

kunst, litteratur, sociale emner osv. kunne få kontakter, der kunne være til gavn, når man skulle drøfte ting af virkelig interesse for landet. En af de ting, der anførtes til fordel for dannelsen af foreningen, var, at man måtte forhindre, at tyskerne, der kom her til landet, udelukkende talte med de danske nazister og derved kun fik disse menneskers syn på det dansk-tyske forhold at kende, men foreningens virke førte også meget uheldige forhold med sig. Når repræsentanter for kultur- og erhvervsliv kunne omgås tyskerne selskabeligt, så måtte andre også kunne. Værnemagere, der arbejdede for tyskerne, og andre, der så en fordel derved, kunne nu også godt feste sammen med de uønskede gæster.

En særlig form for samarbejde blev oprettet mellem det danske politi og tyskerne. Tyskerne havde i starten ment, at det danske politi skulle hjælpe dem, men de ville selv gennemføre undersøgelser og fælde domme. Det ville have medført, at danske statsborgere, der i tyskernes øjne var mistænkelige, f.eks. folk, der før besættelsen havde udtalt sig imod nazismen, kunne føres for tyske dommere.

Nu blev der på politigården i København oprettet en ny afdeling: »Statsadvokaturen for særlige anliggender«, og under den skulle alle sager, der angik forholdet til tyskerne, sortere.

Tyskerne krævede, at der blev ansat en særlig forbindelsesmand til at sikre samarbejdet mellem dansk politi og tysk militær, men den politimæssige undersøgelse og eventuelle anholdelser skulle foretages af det danske politi, og evt. fængslede skulle hensættes i danske fængsler.

Det, man fra dansk side ville sikre, var, at danske borgere ikke uden lov og dom kunne arresteres af tyskere og evt. sendes til Tyskland.

Men det var en svær opgave for det danske politi. De ting, den nye politiafdeling skulle tage sig af, var forsøg på spionage, sabotage og nedbrydende virksomhed overfor de tyske besættelsesstyrker, og politiet kunne risikere at stå som tyskernes håndlangere i folkets øjne.

Langt de fleste politifolk klarede imidlertid opgaven fint, f.eks. greb de ved flere demonstrationer ind i rette øjeblik, før tyske tropper kom til stede, og beskyttede på den måde deres landsmænd.

En gruppe af danske borgere arbejdede direkte for tyskerne. Det var de danske nazister, der allerede dagen efter besættelsen luftede tanken om en helt ny regering i Danmark.

DNSAP, Danmarks national-socialistiske arbejderparti, var blevet stiftet 1932, og det var en nøje kopi af det tilsvarende tyske parti. Partiføreren var læge Frits Clausen fra Sønderjylland, og partiet havde fra 1939 til 1945 repræsentanter i folketinget. Tyskerne havde dog ikke rigtig tillid til Clausen og de øvrige førere i partiet. I tyskernes kartotek over danske, der måske kunne benyttes, betegnedes Clausen som: tyskvenlig – fantast – uden betydning.

Men nazisterne arbejdede. Stormtropper i uniform holdt øvelser flere steder i landet, og det kom flere steder til sammenstød mellem dem og den øvrige befolkning. I juli 1940 gennemførte nazisterne en »cykel demonstration« i København. Den faldt ret uheldig ud,

Frits Clausen i fint selskab.

men var tænkt som en generalprøve på en besættelse af hovedstaden.

Samme år i oktober henvendte partiet sig til den tyske befuldmægtigede i Danmark, Renthe-Fink, med en plan over, hvordan forholdene i Danmark burde ordnes. Kommunisterne skulle forbydes, jødeproblemet skulle ordnes, og en masse politifolk og andre embedsmænd, der ikke var »pålidelige«, skulle udskiftes med »gode partifæller«.

I det nazistiske blad »Fædrelandet« og ugebladet »National-Socialisten« var man nu mere udfordrende

og truende end tidligere, og et andet ugeblad, »Kamptegnet«, blev brugt til at true jøderne og skrive beskudte artikler om alle, der kunne henregnes til en jødisk familie.

Nazisterne regnede på dette tidspunkt med tysk støtte til, at de kunne overtage magten, og et stort møde i Forum blev indvarslet til den 17. november. Men Frits Clausens stort opreklamerede proklamation i forumtalen udeblev. Han var meget tam i sine udtryk, og mens nazisterne holdt møde *inde* i Forum, stod store skarer af københavnere *udenfor* og sang skiftevis »Kong Christian« og »Internationale«.

Nazisternes program var, at de efter forummødet skulle marchere i samlet trop til Rådhuspladsen, og der skulle man nedlægge krans ved statuen af Den lille Hornblæser. Det blev en tung march for nazisterne. Deres stormtropper kunne dårligt forsvare deltagerne mod spyt og fyråb, og helt galt blev det, da mødet opløstes, og nazisterne skulle gå hver til sit. Der vankede mangan god lussing, og havde det danske politi ikke været så mandstærkt på pladsen og grebet resolut ind, kunne begivenhederne let have udviklet sig, da tyskerne var parate til at gribe ind. Nu endte »magtovertagelsen« i en hel del bankede trøjer.

Der skete nu ikke større ting før i sommeren 1941. Nazisterne væltede statuer og tilsvinede folk i deres blade, men først efter at tyskerne den 22. juni var gået ind i Sovjetunionen og havde proklameret »hellig krig« mod kommunismen, kom der bud efter de danske nazister, denne gang ikke til hjemmefronten, men til indsats på østfronten. Der oprettedes to korps: »Frikorps

Frikorps Danmark marcherer.

Danmark«, der kun skulle gøre fronttjeneste på østfronten, og regiment »Nordland«, der foruden krigstjeneste også skulle gøre partitjeneste hjemme, dvs. man samlede alle nazister i dette regiment, medens der var andre frivillige i »Frikorps Danmark«. – Der var nemlig andre end nazister, der drog i krig på østfronten i tyske uniformer og med Dannebrog på ærmet! Det var særlig en hel del officerer og hjemsendte soldater, der den 9. april havde været parat til at give liv og blod i kampen for Danmark *mod* tyskerne, der nu ville

Nazistisk hvervemøde i Sønderjylland.

vise tyskerne, at de kunne slås, om *ikke mod dem, så med dem*. Og korpset havde den danske regerings vel-signelse!

FOR – ELLER IMOD

I løbet af året 1941 gik det op for mange danske, at man ikke kunne slippe for at tage stilling i den kamp, der nu rasede over hele Europa.

Mange havde troet, at en »fredelig modstand«, en samling om danskhed og en afvisning af tyskernes metoder var tilstrækkelig. Men de stadig stigende tyske krav fik flere og flere til at se, at man måtte gøre mere energisk modstand, hvis man ikke ville indlemmes i det tyske »storrum«.

Søndag den 22. juni 1941 gik tyskerne ind i Sovjetunionen, og samme dag gik jagten på de danske kommunister ind. Og det var det danske politi, der skulle arrestere dem – og for hvad? Der fandtes ikke nogen dansk lovparagraf, der gav bemyndigelse til at bemægtige sig danske statsborgere og berøve dem deres frihed, fordi de hørte til et bestemt parti! Man gjorde det alligevel, ud fra den betragtning, at gjorde danskerne det ikke, så kom Gestapo og gjorde det. Det ville man ikke risikere, og selv om mange politifolk ikke var særlig energiske, så mange kommunister fik tid til at gå »under jorden«, så blev dog et ret stort antal danske borgere sat i fængsel uden lov og dom.

Tyskerne forlangte efter den 22. juni, at der skulle indsættes danske tropper til bekæmpelse af eventuelle britiske faldskærmstropper, og forsvarsministeren lod den kommanderende general vide, at regeringen havde imødekommet tyskernes krav.

Generalen tog orlov, og den general, der skulle træde i hans sted, blev syg. Således mærkede man, at modstandsviljen voksede indenfor alle kredse, og der blev aldrig senere tale om indsats af danske tropper.

Mere alvorlig var tyskernes krav om at overtage de danske torpedobåde. Der var tale om 6 nye og 6 ældre både, og tyskerne ville købe eller overtage dem, evt.

med delvis dansk besætning, hvis Danmark hellere ville det. Efter lange forhandlinger blev kravet nedsat til de 6 nye både og to af de ældre, men man ville have bådene – og fik dem.

Et andet tysk krav, som regeringen også måtte bøje sig for, var oprettelsen af et særligt dansk kystpoliti, der skulle overvåge, at ingen forlod landet uden tilladelse. Man spærrede sine borgere inde, og strandene, især på nord- og østkysten af Sjælland, blev afpatrouilleret ved dag og ved nat.

Men den alvorligste krise indtraf i november 1941, da tyskerne forlangte, at Danmark skulle undertegne Antikominternpagten. I 1936 havde Tyskland, Italien og Japan undertegnet en pagt om, at de ville bekæmpe Komintern, den kommunistiske Internationale. Denne pagt, der var sluttet på 5 år, skulle nu fornyes, og Tyskland ønskede, at en række lande, der var i forbund med Tyskland eller underlagt det, skulle medunderskrive pagten.

Man ønskede også Danmarks underskrift, og der blev en voldsom diskussion i den danske regering. Udenrigsminister Scavenius anbefalede at skrive under, men størsteparten af regeringen nægtede at være med til dette. Man var bange for, at man ved at skrive under faktisk gik ind i krigen, så Tyskland senere kunne forlange danske tropper sendt til østfronten.

Den tyske udenrigsminister forlangte bestemt, at Scavenius skulle komme til Berlin og underskrive pagten på Danmarks vegne, og natten til den 23. november traf tyskerne i København store militære forberedelser. Under dette pres vedtog regeringen at skrive under på

Scavenius i Berlin.

pagten med visse forbehold om, at man ikke ville betragtes som krigsførende, og Scavenius rejste til Berlin, hvor han deltog i den store højtidelighed, tyskerne arrangerede i anledning af pagtens undertegnelse.

Hele foretagendet havde været omgivet med den største hemmelighedsfuldhed, men rygter var alligevel sivet ud, og tyskernes militære forholdsregler var også blevet bemærket, så uroen i Danmark var stor.

Da så meddelelsen om tilslutningen til pagten kom,

blev der protesteret voldsomt. Studenterne startede et demonstrationstog til kongen og overrakte ham følgende note:

Som repræsentanter for den ungdom, der skal bære fremtidens Danmark, udtrykker vi vor sorg over, at den danske regering har sluttet sig til Antikominternpagten. Deres Majestæt skal vide, at vi hellere vil dele kår med det norske folk, end uden modstand lade Danmark bruge til formål, der står i dybeste modstrid med vor vilje til at leve i et frit, folkestyret Danmark.

Det er vort håb, at den tillid, der i så store kredse af vort folk næres til Deres Majestæt, må blive retfærdiggjort ved en ubetinget afvisning af alle forsøg på at tilsidesætte det løfte, som er givet os om anerkendelse af vor ret til selv at styre vore indre forhold.

Gud bevare Kongen. Gud bevare Danmark.

Der blev uroligheder i byen, og politiet måtte gribe hårdt ind. Tyskerne tilbød straks militærhjælp til at oprette roen, men det danske politi frabad sig al indblanding – man kunne selv, men man blev ikke populær derved.

Da udenrigsministeren vendte hjem fra Berlin, måtte han smugles ind i byen. Stemningen var på bristepunktet, og man ønskede ikke at ophidse folk yderligere.

Begyndelsen til en række modstandsorganisationer var ved at blive dannet, og folk, der senere skulle blive nogle af modstandsbevægelsens kendte navne, fandt sammen.

Det var folk med de forskelligste politiske meninger, lige fra den konservative Christmas Møller til kommunisterne Aksel Larsen og Børge Houmann, og der var folk, der ikke tidligere havde beskæftiget sig offentligt med politik, som f.eks. biblioteksdirektør Døssing, professor Mogens Fog og magister Frode Jakobsen. Man dannede »studiekredse« og søgte gennem Sverige forbindelse med danske i udlandet og med de engelske organisationer, der skulle støtte undergrundsarbejdet i de besatte lande. Man måtte lære, hvordan man kunne gøre modstand på den rette måde, så det ikke blot blev drillerier, men virkelig indsats, der betød noget i kampen mod tyskerne.

Det var også galt med den danske presse. Tyskerne havde den 9. april indført censur med såvel presse som radioudsendelser. Men man var ikke tilfreds med pressens holdning, mange redaktører og journalister måtte holde op med at skrive. Tyskerne var også utilfredse med digterpræsten Kaj Munk, der i sine prædikener og på møder rundt omkring i landet talte »Berlin imod«. Også et nyt skuespil af Kaj Munk, »Niels Eb-besen«, fandt unåde for tyskernes øjne, da det havde meget tydelige sammenligninger med den øjeblikkelige situation i landet. Bogen skulle beslaglægges, men forinden var den blevet spredt over hele landet og læst af tusinder af mennesker.

I en tale, der blev holdt i 1941, sagde Kaj Munk blandt andet:

»Der er overgået os noget forfærdeligt. Er der nogen, der har lagt mærke til, at Danmark er gået under. Og så er det forfærdeligste endda ikke dette, men der-

imod, at vi tilsyneladende befinder os godt. Vi synger om bøgen, der spejler sin top i bølgen blå. Men hverken bøgen eller bølgerne er længere vort eget. Det kval-

mer for mig, når jeg fra klitterne skuer ud over heder og agre, for heller ikke disse er vore egne. Folk med barberede nakker og opplantede bajonetter er vore herrer.«

Pressen skulle ensrettes. Det var ikke nok med, at der var en hel del, man ikke måtte skrive om. Man kunne også komme galt af sted, når man undlod at skrive om det, som tyskerne ønskede, der skulle skrives om, og man kom også galt af sted, hvis man ikke gav meddelelserne den rigtige form.

Når forholdene var således, måtte der findes andre veje for det frie ord – og de blev fundet!

Den illegale presse startede, spredt og famlende med de første små løbesedler trykt på dårligt papir og omdelt tilfældigt i nyhedsmeddelernes egen bydel eller egn.

Illegale bøger solgtes »under disken«.

Men den voksede hurtigt, og snart drev man det til at udsende virkelige aviser, ganske vist små, men trykt på rigtige trykkerier og fordelt over hele landet efter velorganiserede planer. Der kom et væld af nye bladtitler: Frit Danmark, Land og Folk, Information, De frie Danske o.m.a.

Nyhedsudsendelserne gennem den danske radio blev kontrolleret af tyskerne, så hvis befolkningen ville høre,

hvordan man så på begivenhederne fra den anden side, måtte man lytte til den danske udsendelse fra BBC i England. Tyskerne gjorde alt, hvad de kunne for at genere disse udsendelser med støjsendere, men det kunne ikke forhindre folk i at lytte.

Hvordan man ude i den frie verden så på Danmark efter Kominternpagtens underskrift, fik man klart at vide gennem den nytårstale, Danmarks afskedigede gesandt i Washington, Henrik Kauffmann, holdt:

Vi ved meget vel herude, under hvilken tvang regeringen i Danmark befinder sig. Vi værdsætter fuldt ud de modstridende følelser, der må fylde dem, der har ansvaret og står overfor at vælge imellem øjeblikkelige ofre for det folk, de har ansvaret for, og hvad der synes blot endnu en lille indrømmelse.

Lad hver indrømmelse synes nok så lille, først begyndt, følger indrømmelse på indrømmelse, indtil man, som Danmark i dag, står der, hvor landets hele fremtid er sat på spil.

Det har ikke kunnet undgås, at de indrømmelser, som det officielle Danmark, skridt for skridt, under tvang er gået med til, alvorligt har skadet Danmarks anseelse og sympatien for Danmark. Endnu, håber jeg, intet er uopretteligt, men jeg ønsker i aften så indtrængende, som det er mig muligt, at sige til enhver, der har ansvar i regering og rigsdag: Bristepunktet er nået! Uanset hvad trusler I stilles overfor – yderligere indrømmelser vil sælge Danmarks fremtid.

GÅ TIL MODSTAND!

I slutningen af 1941 og begyndelsen af 1942 begyndte den egentlige dannelse af modstandsgrupper. Det var folk, der var fundet sammen gennem deres politiske foreninger som Dansk Samling og kommunistpartiet (kommunisterne var jo blevet tvunget til at »gå under jorden« ved tyskerne forfølgelser), og dels var det folk, der havde fået kontakt med hinanden gennem den passive modstand, men som nu ikke mente, at den passive modstand var nok.

Den første modstandsgruppe, der fik en landsomfattende omtale og også blev omtalt i udlandet, var en gruppe ganske unge mennesker, der startede våbentyverier og sabotage mod tyskerne i Ålborg.

Gruppen, hvoraf flere endnu var skoleelever, havde taget navnet »Churchill-gruppen«. Den gik frem med en uhørt dristighed, men alligevel tog det lang tid for politiet at finde frem til sabotørerne. Tyskerne var meget forbitrede, og de truede med at overtage politimyndigheden, hvis sabotørerne ikke blev fundet.

To af klubmedlemmerne blev arresteret uden for skolens port ved skoletidens ophør, og de andre medlemmer blev fundet i løbet af dagen og aftenen. Ialt omfattede gruppen 10 unge mennesker fra 15 til 26 år, og de fik straffe fra 1½–5 års fængsel.

Meningerne om aktiv modstand var meget forskellige. Der var folk, der anså gruppens arbejde for skadelige drengestreger, der kunne forværre forholdet til

tyskerne – andre havde nærmest medynk med »disse pæne unge mennesker, allesammen fra gode hjem«.

»Vi kan ikke blive ved,« udtalte en dansk politiker i forbindelse med behandlingen af et af de tyske krav i 1941, og det var rigtigt. Engang måtte de ansvarlige myndigheder i det besatte Danmark holde op med at give indrømmelser til en modstander, der hverken respekterede modpartens synspunkter eller tog de løfter, man selv havde givet, højtidelige.

De danske politikere, der ville holde tyskerne fast på deres løfter, og som ville sige nej til de stadig stigende tyske krav, ville tyskerne have fjernet. De måtte hverken beskæftige sig med politik eller have indflydelse på noget punkt.

Den første politiker, som tyskerne ønskede fjernet, var den konservative folketingsmand Christmas Møller, der var blevet handelsminister i sommeren 1940. Han havde altid talt mod nazismen, og nu efter besættelsen var hans tone blevet endnu skarpere. Tyske spioner refererede hans udtalelser til de tyske myndigheder, og snart måtte Christmas Møller trække sig tilbage fra sine offentlige hverv, først som minister, senere som folketingsmand.

Tidligt om morgenen den 30. april 1942 afsejlede et lille skib, »Argo«, fra Aggersund i Limfjorden for med sin last af kridtsække at sejle til Gøteborg. Besætningen bestod af skipperen, hans kone og en bedstemand, og den tyske kontrol i Ålborg så skibets papirer og ønskede god rejse.

Havde man vidst, at godt skjult under lasten lå 3 blinde passagerer, havde man måske ikke ladet skibet

sejle så hurtigt. Skibet medførte fhv. minister J. Christmas Møller, fru Christmas Møller og deres søn John, der endnu var skoleelev.

Christmas Møller havde for lang tid siden fået opfordring fra London til at komme derover og stå i spidsen for de frie danske derovre. Der var allerede i september 1940 dannet en sammenslutning, »Det danske Råd«, i London. Dette råd skulle arbejde for danske interesser i England, men for at rådet kunne få større betydning både i den frie verdens øjne og gennem de budskaber, det sendte hjem gennem den engelske radio-udsendelse til Danmark, ønskede man at få en kendt dansk politiker over til England som leder for rådet. Christmas Møller havde fra første færd været skarp modstander af tyskerne, der havde forlangt ham fjernet fra alle poster, hvor han kunne øve indflydelse. Det vidste man i England, og man havde illegalt ladet ham vide, at han var velkommen i England. Længe havde Christmas Møller vaklet. Han var gået ind i det illegale arbejde og var en af dem, der var med til at bygge den aktive modstand op, men han mente til sidst ikke, at han kunne sige nej. Der var sket så meget hjemme i Danmark, der havde skadet landet i udlandets øjne, og han følte, der var en opgave med at fortælle englænderne og deres allierede om danskernes sande indstilling til nazismen og den tyske besættelse.

Det blev en dramatisk flugt. »Argo« kom velbeholden til Gøteborg, men her måtte man være meget forsigtig og undgå, at Christmas Møller, der ikke var maskeret på nogen måde, blev røbet. Dels kunne det sinke flugten, og dels kunne tyske spioner opsnuse, hvordan

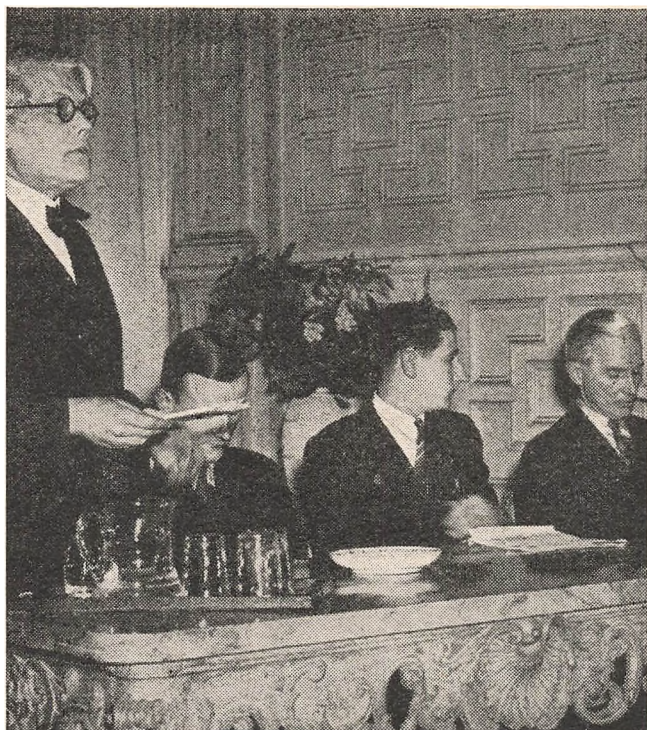
Christmas Møller var kommet ud af Danmark, og det kunne få meget ubehagelige følger for de mennesker, der havde hjulpet til ved flugten.

Skipperen gik ved ankomsten til Gøteborg op til den tyske konsul og meldte sin ankomst. Så var den sag i orden. Derefter gik han til det britiske konsulat, og der fortalte han ikke blot, at han var ankommet, men også, hvad last han havde ombord. Fru Christmas Møller gik i land som skipperens kone, og hen på aftenen blev Christmas Møller og John sejlet i land i en jolle, uden at nogen opdagede dem. Derefter gik turen til den britiske legation i Stockholm, og derfra videre 5. maj i flyvemaskine tværs over Nordsøen til »et sted i England«.

Den 14. maj holdt Christmas Møller sin første tale til Danmark i den engelske radio, og han sagde blandt andet:

– Jeg er taget til England med min familie på eget ansvar, uden at forhandle med nogen dansk derom, uden hjælp fra nogen i Danmark bosiddende, direkte og i håb og tro på, at jeg kan gøre mit fædreland nytte ved såvel at forklare som forsvare Danmarks holdning i disse to skæbnesvangre år for England og dets allierede og for landsmænd i det fremmede – såvel som for at prøve på i fortsættelse af det arbejde, der alt udføres, at give redegørelser hjem om, hvad der sker i den ikke-tyskundertvungne verden, og om hvad der rører sig i den.

– Jeg har allerede haft lejlighed til et par steder at forklare, at udenfor de danske nazisters og an-

Christmas Møller taler i London.

dre landsforræderes snævre kreds findes der ingen danske quislinger. Det danske folk vil føre sin kamp, som nordslesvigerne førte deres i udlændighedens tunge år, og det vil, når rejsen er endt, stå samlet og stærkt som nogensinde. Og jeg er gået det skridt videre, at jeg har sagt, at møder tyskerne med krav, som, om de efterfølges, på afgørende måde sælger vort lands sjæl, da kan man i den frie verden være overbevist om, at nej'et vil lyde...

En af de ting, der i starten gjorde det svært for modstandsfolkene, var, at de ikke rigtigt vidste, hvem de kunne stole på. Faldskærmsfolk, der var kommet fra England, havde ofte vanskeligheder med at skjule sig, fordi de ikke turde betro sig til folk og bede om hjælp. Først da hjælpearbejdet var sat i system, så der i hver egn af landet, ja, næsten hvert sogn, var kontaktmænd, man kunne henvende sig til og få hjælp fra – først da kunne man gå til de større opgaver med mulighed for at løse dem med held trods tyskernes og deres hjælpes anstrengelser.

Det danske politi skulle jo overvåge, at ro og orden blev overholdt, og det var det danske politi, der skulle bekæmpe de første faldskærmsfolk og sabotører. Politiet var ikke glad for opgaven, men man ville frem for alt undgå tysk indblanding og at danske borgere skulle stilles for tyske krigsretter.

Mange gange var politiet for langsom i vendingen efter tyskernes mening, og de klagede til de danske myndigheder og truede med selv at ville overtage politimyndigheden ved hjælp af deres berygtede politi, Gestapo.

Efter at man havde fået vished for, at der var kommet faldskærmsagenter ned på dansk område, forlangte tyskerne, at alle sådanne personer, der blev pågrebet, skulle afleveres til dem, og alle danske politistyrker, også det danske grænsepoliti, skulle jage faldskærmsfolkene.

Chefen for det danske grænsegendarmeri, oberst Paludan-Møller, nægtede imidlertid pure at være med. Han betragtede alle, der kom fra England som fald-

skærmsfolk, som engelske soldater, der kæmpede for England og dets allierede. Danmark var ikke krigsdeltager, og danske politifolk kunne således ikke deltage i krigshandlinger, specielt ikke overfor folk, der satte livet ind for Danmarks befrielse.

Obersten frabad sig derfor oplysninger fra politi og ministerium om sådanne personer, der skulle eftersøges, da han ikke agtede at lade sit korps deltage i eftersøgninger.

Men de uddannede folk til sabotage måtte man have fra England, og ligeledes våben og sprængstoffer. Den nemmeste måde at sende både mænd og materialer fra England til Danmark var ad luftvejen, og snart var det en »natlig« begivenhed, at der et eller andet sted i Danmark blev kastet noget ned fra luften. Men for både faldskærmsfolkene og containers med sprængstoffer og våben gjaldt det, at skulle de ikke falde i tyskernes hænder, måtte der være pålidelige folk på modtagepladserne, så alt kunne blive bragt væk, inden tyskerne kunne komme til stede og finde noget af det nedkastede. Modtagegrupperne blev derfor et meget vigtigt led i kampen mod tyskerne, og disse var derfor også ustandselig på jagt efter modtagerne i de egne, hvor de opdagede, at nedkastninger fandt sted.

En dag i foråret 1943 kommer kromanden fra Hvidsten kro, Marius Fiil, ind til dyrlæge Albert Iversen i Spentrup. Hvidsten kro ligger ved landevejen Randers–Mariager, og Spentrup, Blichers gamle kirkesogn, ligger nogle få kilometer derfra.

Efter at dyrlægen og kromanden har talt lidt sammen, siger kromanden:

»Der er begyndt at falde noget ned fra luften her-omkring.«

Dyrlægen ser lidt på kromanden og siger så:

»Det er da storartet, Fiil.«

»Inden ret længe kommer der også et menneske ned, og ham skulle vi jo gerne have ekspederet væk lidt rask,« går kromanden videre.

»Skal I bruge en mand med bil?«

»Ja, og dyrlægen kører jo både dag og nat.«

»Jeg er med, lad mig bare få nærmere besked, når det går løs,« svarer dyrlægen, og dermed er han medlem af en af Danmarks berømteste modtagergrupper, Hvidstengruppen.

Der var nedkastninger i mange egne af landet, både i Jylland og på øerne, men pladsen deroppe nord for Randers blev af englænderne betegnet som den bedste i hele Europa, og det var mange aftener, en engelsk flyver gled hen over skoven deroppe for så i glideflugt at nærme sig lysningen, hvor man skulle se efter signalerne fra modtagefolkene. Når signalerne så var blevet givet fra jorden, aftalte lysglimt fra elektriske lygter, blev bombeklapperne i maskinen åbnet, og ned dalede faldskærmene, både med mænd og containers. Få minutter efter landingen var faldskærmsfolk i dyrlægens bil på vej mod Hvidsten kro, hvor de i »privaten« blev modtaget med venlighed og et godt traktement ovenpå de nervepirrende minutter. Og gruppens andre medlemmer havde travlt med at få faldskærme af vejen og få læsset »godset«, der også var kommet ned, på gruppens lastbil og få det kørt til en gård, hvor det foreløbig blev skjult i lo eller lade, til det i mindre portioner og

uden opsigt kunne bringes til dem, der skulle bruge det.

Hvidstengruppen omfattede foruden kromanden, Marius Fiil, hans søn og svigersøn og den tidligere omtalte dyrlæge, en halv snes af egnens folk, bl.a. en møller, en mekaniker, en chauffør og nogle unge landmænd.

Og man kunne holde tæt med, hvad der skete. De fleste mennesker i Danmark og også på den egn var endnu imod sabotage og anden aktiv modstand. Det fortælles således, at da Marius Fiil fejrede sin 50-års fødselsdag med et stort gilde for egnens beboere i kroen, var der mange, der under samtalerne den aften ud-

talte sig skarpt imod alt det illegale arbejde, der nu var begyndt at finde sted rundt omkring. Kromanden, der gik rundt og var hyggelig vært, noterede sig udtalelserne, men hverken han eller hans gruppefæller røbede noget, og de havde endda natten før været ude at hente en større sending våben og sprængstoffer.

I det hele taget passede de alle deres daglige dont, og først når meldingen fra den engelske radio fortalte, at i aften var det deres tur til at modtage, kom spændingen, for alle modtagelser gik jo ikke lige let. Vejret kunne lægge hindringer i vejen, men det var det mindste – faren for, at tyskerne skulle komme og opdage noget, var den største.

En efterårsaften var nogle af modtagefolkene lige kommet ud til modtagepladsen, da de så en engelsk flyver komme. I den tro, at det var deres flyver, der kom, gav de de aftalte lyssignaler uden at opdage, at englænderen var forfulgt af en tysk flyver. Den tyske flyver må også have opdaget lyssignalerne, for den blev ved at kredse over egnen, flere gange i meget lav højde, og hvidstenfolkene måtte gemme sig i skoven og liste hjemad. Kort tid efter vrimlede det med tyske biler og patruljer på alle veje i omegnen, og Niels Fiil, der var blevet ude ved modtagepladsen for at advare de af gruppens medlemmer, der skulle være kommet senere, måtte krybe langs markhegn og gennem grøfter for at nå hjem i sikkerhed. Han nåede at se den rigtige englænder komme, men da tyskerne var i alarmberedskab i hele egnen, turde han ikke give signaler, og englænderen forsvandt efter at have overfløjet pladsen et par gange og forgæves givet sine lyssignaler.

DET MÆRKEDELIGE VALG

Den danske regering var blevet omdannet igen i november 1942. Vilhelm Buhl, der ved Staunings død i maj samme år havde overtaget statsministerposten, trak sig sammen med enkelte andre ministre tilbage, og udenrigsminister Scavenius overtog nu statsministerposten samtidig med, at han vedblev at være udenrigsminister.

Den nye regering udsendte dagen efter sin tiltrædelse en erklæring, hvori det bl.a. hed:

Udadtil vil regeringen se det som sin vigtigste opgave at virke for en styrkelse og befæstelse af det gode og nabovenlige forhold mellem Danmark og Tyskland...

I erkendelse af det europæiske skæbnefællesskab er regeringen sig det ansvar bevidst, som også et lille land som Danmark har med hensyn til opbygningen af det kommende Europa, og den vil efter evne yde sin medvirkning til løsningen af sådanne opgaver, som i denne forbindelse naturligt vil tilfalde vort land.

Regeringen vil sikre opretholdelse af ro og orden i landet. Den vil ikke tåle sabotage og anden forbrydelse, der direkte eller indirekte retter sig mod besættelsestropperne.

Regeringens standpunkt overfor kommunismen er klart. Siden vedtagelsen af loven af 22. august 1941 er kommunistisk virksomhed her i landet

ulovlig. Dette fandt sin bekræftelse ved Danmarks tiltræden af Anti-Komintern-Pagten, ifølge hvilken den danske regering er pligtig til på dansk område at bekæmpe den kommunistiske Internationales opløsende og nedbrydende virksomhed.

Denne erklæring var den mest tyskvenlige, der endnu var udsendt. Den må ses som det sidste forsøg på at holde samarbejdet med tyskerne i gang på trods af den seneste tids udvikling. På den ene side var den voksende modstandsvilje i det danske folk og opfordringerne fra de allierede gennem den danske udsendelse fra London til at yde modstand og gå direkte til angreb på de tyske transportere og alt, hvad der arbejdede for Tyskland. På den anden side var der det voksende tyske pres både for at få Danmark til klart at erklære sig på Tysklands side og for at få den danske regering og dermed det danske politi til effektivt at bekæmpe ethvert forsøg på at støtte de allierede. Den tyske gesandt Renthe-Fink var blevet afløst af dr. Werner Best, en højtstående gestapomand, der havde gjort tjeneste nogen tid i det besatte Frankrig, men som nu blev det tyske riges befuldmægtigede i Danmark.

Da Scavenius i folketinget havde holdt en tale i december 1942, hvori han gik meget stærkt imod det, han kaldte »privat udenrigspolitik« og stærkt fremhævede nødvendigheden af, at befolkningen i stedet sluttede op bag regeringens politik, kom der igennem den illegale presse meget skarpe udtalelser fra modstandsbevægelsen. Et blad, »De frie Danske«, skrev bl.a.:

Det var en tale, som hans overordnede i Berlin

må have været i højeste grad tilfredse med. For det, hr. Scavenius ønskede, var, at *hans* »private udenrigspolitik« skulle følges. Og det er imod dette, vi vil protestere. Hvis der er nogen mand, der her i landet har ført privat udenrigspolitik, da er det hr. Scavenius. Gang på gang har denne mand truffet aftaler og dispositioner, uden at regering og rigsdag havde nogensomhelst anelse derom...

Han har officielt, men ikke reelt, regering og rigsdag bag sig – men vi har hele det danske folk bag os...

Hele den frie verden ved, hvor det danske folk står i dag, og inderst inde ved hr. Scavenius det også, men han stikker hovedet i busken og forsøger at bilde sig selv, Tyskland og hele den øvrige verden ind, at hans meninger kan tages som udtryk for hele folkets indstilling, medens sandheden er den, at vi og vore kolleger blandt den »illegale« presse med vor »private udenrigspolitik« er de eneste herhjemme, der er i stand til at give det rette indtryk af folkets meninger. Vi er danske, og vi vil vedblive at være danske, og som danske er det vor pligt at arbejde mod nazismen.

Der var altså meget store uoverensstemmelser mellem det officielle Danmarks standpunkt og modstandsbevægelsens. Og i denne krisetid skulle der være folketingsvalg i landet. Der skal vælges nyt folketing, når der er gået fire år, og sidste valg havde fundet sted i foråret 1939. Hvad skulle man vælge imellem? Det, alle øn-

skede at give deres mening tilkende om på dette tidspunkt, kunne man ikke holde valg om i det besatte Danmark! Kunne man så ikke lige så godt blive hjemme? Også herom var der delte meninger.

Et af de illegale blade opfordrede til at stemme blankt. Det skrev:

Enhver stemme til nazisterne er landsforræderi. Enhver stemme til Dansk Samling er kastet i blinde, og enhver stemme til samlingspartierne vil blive tolket som tilslutning til, at landet lader sig undertrykke af tyskerne. Enhver blank stemme er et magtfuldt ja til danskhed og demokrati...

Et andet illegalt blad skrev: Benyt stemmesedlen den 23. marts og stem de danske landsforrædere ud af rigsdagen... Hvis samlingspartierne på grund af de blanke stemmesedler får et lavt stemmetal, så stiger antallet af de nazistiske folketingsmænd proportionalt, og det må ikke ske. Hvor nødigt vi end anbefaler det, og hvor direkte ubehageligt det end vil være for mange danske patrioter, så er der den 23. marts ingen vej uden om at afgive sin stemme – ikke for Scavenius-regeringen – men for samlingspartierne.

I valget deltog følgende partier: Socialdemokratiet, Venstre, Det konservative Folkeparti, Det radikale Venstre, Retsforbundet, Dansk Samling, Bondepartiet og Nazistpartiet.

Samlingspartierne var de fem førstnævnte, der havde udsendt et fælles valgopråb, der bl.a. sagde:

På valgdagen er hver eneste kvinde og mand aktiv deltager i Danmarks folkestyre... Enhver der bliver hjemme, svigter det danske sammenhold.

Det er imidlertid ikke ligegyldigt, hvilket parti De giver Deres stemme. Hver stemme afgivet på et splittelsesparti eller en anden særbevægelse, er en spildt stemme.

Sæt kryds ved et af de partier, der i denne dybt alvorlige tid har vist sammenhold for Danmarks skyld, uanset hvad der normalt skiller deres veje.

Dansk Samling, hvis fører var Arne Sørensen, havde et meget nationalt program og ville have, at man skulle sige nej til samarbejdet med tyskerne.

Hvis vi ikke har mod eller tro eller vilje eller kraft til at bekendt os til den rette politik nu, så får vi det heller ikke efter krigen. Besættelsesårene er ingen parentes. I dem bliver grunden lagt til en god fremtid for vort land – eller den bliver ikke lagt.

Valgdeltagelsen blev den største, man hidtil havde haft, og det på trods af, at det tyske mindretal ikke havde opstillet nogen kandidat og slet ikke deltog i valget.

89½ % af samtlige vælgere afgav deres stemmer, og de fordelte sig således sammenlignet med stemmetallene fra det sidste valg i 1939:

	23. marts 1943		3. april 1939	
	stemmer	mand.	stemmer	mand.
Socialdemokratiet	894.632	66	729.619	64
Radikale Venstre ...	175.179	13	161.834	14
Konserv. Folkeparti	421.523	31	301.635	26
Venstre	376.850	28	309.355	30
Retsforbundet	31.323	2	33.783	3
Bondepartiet	24.572	2	50.829	4
Nazisterne	43.309	3	31.032	3
Dansk Samling	43.367	3	8.553	0

Ved valget i 1939 havde kommunisterne fået 40.893 stemmer og 3 mand valgt ind i tinget, og Slesvigsk Parti havde fået 15.016 stemmer og 1 repræsentant. Nu var kommunistpartiet jo forbudt, og hjemmetyskerne ønskede ikke at deltage i valget.

Fra alle sider blev valget udlagt som en positiv tilkendegivelse fra den danske befolknings side. Resultatet blev af alle opfattet som et stort nederlag for de danske nazister og deres medløbere. Nazisterne havde ganske vist opnået et større stemmetal end ved sidste valg, men den store valgdeltagelse havde bevirket, at de ikke havde fået flere mandater end de havde i det gamle folketing, og med et procenttal på 2,1 af samtlige afgivne stemmer havde de fået et klart bevis på, at de ikke havde den danske befolknings tillid.

Den nye tyske rigsbefuldmægtigede, dr. Best, var klar over det samme, og selv om han senere fik påbud fra Berlin om, at det var ønskeligt med danske nazister i den danske regering, har man ikke indtryk af, at han havde særlig tillid til dem, og at han arbejdede for at skaffe dem til magten.

29. AUGUST 1943

Året 1943 var vendepunktet i den store krig. De store tyske sejrsmeldinger var ophørt, og gennem den illegale presse og den danske udsendelse fra London hørte man om allieret fremgang overalt. Det var begyndt med feltmarskal Montgomerys sejr ved El Alamein og den allierede landgang i de franske kolonier i Nordafrika i slutningen af 1942. I januar 1943 overgav resterne af den tyske hær ved Stalingrad sig, og i maj blev de sidste tysk-italienske tropper i Afrika taget til fange. Italienerne afsatte Mussolini, og der var tegn på, at japanernes fremmarch i Østen var standset, og at det nu var de allierede, der også der var ved at være de stærkeste.

Alt dette påvirkede stemningen i de besatte lande; modstanden mod undertrykkelsen blev stadig stærkere, og det var også tilfældet i Danmark.

Alt dette irriterede tyskerne, og for at holde deres greb om befolkningerne anvendte de hårdere og hårdere metoder. De skød gidsler og udryddede hele landsbyer, bl.a. i Polen, Tjekkosllovakiet og Frankrig. Også i Danmark blev der taget strengere forholdsregler. Der var kommet en ny øverstbefalende for de tyske tropper her i landet, general von Hanneken, og han ville bekæmpe den stigende sabotage og modvilje mod besættelsesmagten med terror. Således blev den første dødsdom over en dansk sabotør, der var blevet fanget, afsagt i foråret 1943, og kun ved en meget energisk protest fra den danske regering lykkedes det at få dommen æn-

dret til livsvarigt tugthus. Men sabotøren og to af hans kammerater, der også havde fået strenge tugthusstraffe, førtes til Tyskland for at afsone deres straf der, hvilket var stik imod aftalerne med den danske regering.

I august måned blev situationen så yderligere forværret. Dels steg sabotagernes antal voldsomt, og dels irriterede frikorpsfolk og tyskere befolkningen, så det flere steder kom til voldsomme optrin. Efter at en større sabotage havde fundet sted i Esbjerg, erklærede den tyske kommandant dér undtagelsestilstand med udgangsforbud. Arbejderne i Esbjerg svarede med at nedlægge arbejdet, og snart var hele byens liv lammet. Der havde ikke været nogen organisation bag strejken, befolkningen havde taget sagen i sin egen hånd, og parolen var gået fra dør til dør: Vi bliver hjemme.

Så måtte tyskerne gå til byrådet, og kommandanten måtte ophæve udgangsforbudet, før strejken blev afblæst.

Uroen bredte sig til en række andre danske byer, Fredericia, Ålborg, Helsingør og Odense. Det sidstnævnte sted gik det meget voldsomt til. Kommandanten der havde beordret sine tropper til at patruljere i gaderne og skyde med skarpt på mængden ved det mindste tegn til optøjer. Det blev danskerne for meget, og demonstrationer mod værnemagten og ødelæggelse af tyskervenlige forretninger og forhånelser mod alle, der havde omgang med tyskere, tog fart. En tysk officer, der skød mod demonstranter, sårede to drenge, og folkemængden kastede sig over ham og tilføjede ham så alvorlige kvæstelser, at han måtte sendes hjem til Tyskland.

Dr. Best var klar over, at de danske arbejdere var ophidsede, og der var fare for, at alle arbejder i Danmark gik i stå. Det måtte ikke ske, og han søgte derfor forbindelse med socialdemokratiske ledere for at få roen genoprettet. Men han blev modarbejdet af general von Hanneken, der støttede sine nervøse kommandanter rundt om i de forskellige byer, og som udenom Best indberettede urolighederne direkte til Hitler.

Denne kaldte Best hjem til drøftelse af situationen, og ved sin tilbagekomst til København forelagde Best den danske regering tyskernes ultimatum, der gik ud på følgende:

Den danske regering skulle indføre undtagelses-
tilstand i hele landet med

forbud mod færdsel ude efter mørkets frembrud,
forbud mod alle forsamlinger, og
forbud mod besiddelse af skydevåben.

Dertil kom, at regeringen skulle sørge for, at de,
der sympatiserede med tyskerne, ikke blev for-
ulempet, og man skulle indføre dødsstraf for sabo-
tage og besiddelse af våben.

Der blev afholdt møder i regeringen og i rigsdagens
forskellige partigrupper. Alle steder var man enige om
at sige nej til de tyske krav, selv om man var klar over
den alvorlige fare, der lå deri. Tyskerne lagde al deres
magt bag kravene, således sås der på alle veje til Kø-
benhavn tyske troppekoncentrationer med panservogne.
Tyskerne ville nu bruge den danske regering til at ku-
jonere befolkningen med arbejdstvang, med forbud
mod at bevæge sig frit og komme sammen, og til at
indføre standretter og dødsstraf overfor sine borgere,
når de gjorde forsøg på at forsvare landet mod dets
undertrykkere.

Det danske svar var derfor en rolig og bestemt afvis-
ning, der sagde, at fra den 9. april havde den danske
regering søgt at bevare ro og orden i landet, og den
havde så sent som den 21. august d. å. opfordret be-
folkningen til at overholde roen. Man var villig til at
fortsætte disse bestræbelser på den gældende lovgiv-
nings grund – men iværksættelse af de fra tysk side
krævede foranstaltninger ville tilintetgøre regeringens
muligheder for at holde befolkningen i ro, og man
måtte afvise det tyske krav.

Kongen havde en samtale med førerne for de fem samarbejdende partier, og han udtalte her en tak til rigsdagen, fordi den stod samlet om det, der måtte komme.

»Jeg tror, at det er af den største betydning både udadtil og indadtil, at vi er enige, og måske kan vi håbe, at det er den korteste tid, der er tilbage,« udtalte kongen.

Efter at det danske svar var blevet godkendt i statsrådet, blev det sendt til den befuldmægtigede, dr. Best, og man måtte i spænding afvente, hvad tyskerne ville foretage sig. Der kunne ikke udsendes nogen officiel meddelelse i hverken radio eller presse, da begge disse nyhedsorganer var kontrolleret af tyskerne, men man søgte ad illegal vej at sprede nyheden så hurtigt som muligt, for at befolkningen kunne være forberedt på, at alt kunne ske.

Tyskernes øverstkommanderende, general von Hanneken, havde lagt sine planer, og i løbet af natten til den 29. august blev de sat i gang. Der ankom troppe-skibe til Københavns havn, og alle de danske garniso-ner, hvori der var danske soldater, blev omringede. Der blev kæmpet hårdt flere steder, for de danske komman-danter ville ikke overgive sig uden modstand. Der faldt adskillige danske soldater den morgen, og mange blev sårede, men chancerne for at klare sig i kampene var endnu mindre, end de havde været den 9. april, så alle steder måtte de danske styrker overgive sig.

Den danske flåde var ikke særlig stor, men beretnin-gerne om marinens tapre optræden den 29. august løb over hele den frie verden og skaffede oprejsning for de

bitre ord, der tidligere fra engelsk side var udtalt om de danske flådetraditioner. Størsteparten af de danske krigsskibe befandt sig ude på Holmen i flådens leje. Da tyskerne nærmede sig, spærrede man den nærmeste vej for dem, og i mellemtiden fik mandskabet på de forskellige skibe tid til at sænke skibene.

Tyskerne blev rasende og skød i blinde, hvorved de sårede adskillige ubevæbnede fanger.

Det var sværere for de skibe, der ikke lå hjemme på Holmen. Artilleriskibet »Niels Juel«, der var flådens stærkeste skib, var på dette tidspunkt på øvelse i Isefjorden, en af de »kravlegårde«, tyskerne havde givet den danske flåde lov til at holde øvelse i. Chefen fik besked fra søværnskommandoen: »Søg svensk territorium«, og skibet satte straks kurs mod udsejlingen ved Hundested. Men her fik man meddelelse om, at tyskerne havde udlagt minespærring, og under den forsigtige manøvrering blev skibet udsat for luftangreb fra tysk side. Et par bomber ramte, og skibets ildledersystem blev sat ud af funktion, så det søgte nu tilbage i fjorden for at reparere skaderne. En ordre fra viceadmiral Vedel om at afvente nærmere ordre, blev ikke fulgt, da skibets kaptajn samtidig fik at vide, at viceadmiralen var interneret af tyskerne og derfor ikke kunne handle frit. Skibet blev derefter sat på grund og sænket ved, at alle ventiler knustes, og alt krigsmæssigt udstyr blev ødelagt. Sådan overtog tyskerne skibet. Senere lykkedes det tyskerne at hæve skibet og bugser det til Kiel, men krigsskib fik de ikke ud af det.

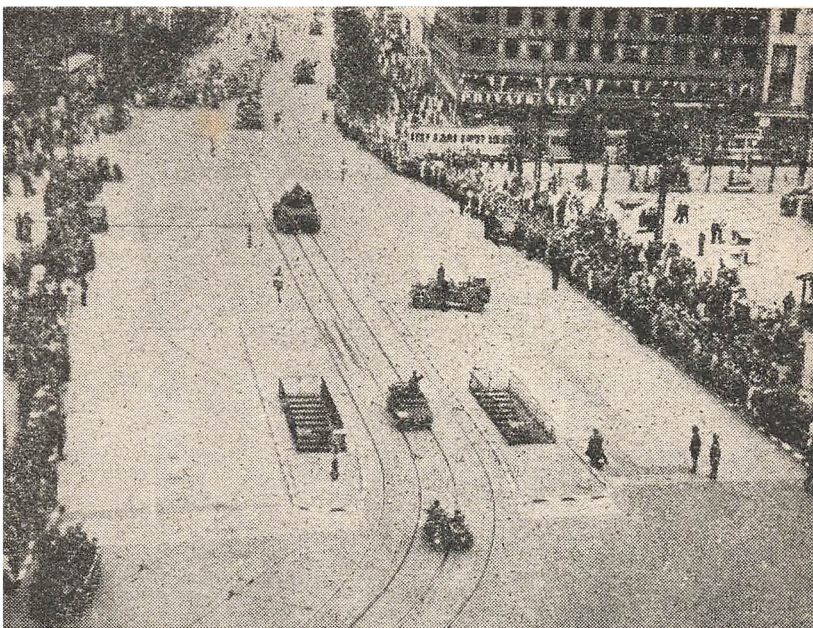
Tyskerne fik overrumplet enkelte minestrygere og kuttere i forskellige havne, medens andre nåede at stikke til søs, og enten blev ødelagt af deres besætninger eller undslap til Sverige.

Det overfald, der fik mange danske til at se rødt, når de efter den 29. august så en tysker, var det helt meningsløse angreb på kongens sommerbolig, Sorgenfri slot i Lyngby. Allerede ved 3-tiden om morgenen gik

tyske tropper i stilling rundt om slottet, og præcis kl. 4 gik de til angreb med maskingeværer og håndgranater, som om de skulle erobre en stærk befæstet fæstning. Garderne forsvarede sig en kort tid, men kongen, der havde ladet sig bære ned i sit arbejdsværelse, gav ordre til at standse den ulige kamp, og han modtog derefter den tyske øverstbefalende, en general, i sin stue med ordene: »Godmorgen, min tapre general.«

Slottet blev sat under tysk vagt, og kongen var altså i virkeligheden tysk krigsfange. Det varede ved, til undtagelsestilstanden blev ophævet den 6. oktober. Da blev de tyske vagter inddraget, og det danske politi overtog vagttjenesten hos kongen.

Den 29. august blev en af de uhyggeligste dage i Danmark. Tyske kampvogne og patruljebiler kørte op og ned ad gaderne i de større byer, bl.a. i København. Nu og da hørte man skud, uden man vidste, hvad skuddene gjaldt. Ofte var det kun nervøse tyskere, der fra vognene fyrede på må og få ned ad gaderne, og til uhyggesbilledet kom de vogne, der bemandede med militær eller gestapomænd fo'r' rundt i de forskellige bydele og arresterede folk. Hvad tyskerne gik frem efter, var det svært at se. De ville antagelig ved arrestationerne sikre sig, at alle indflydelsesrige personer, der kunne tænkes at modsætte sig dem, blev sat ud af spillet. Politikere, skuespillere, officerer og professorer var blandt de internerede. Embedsmændene i ministerierne og lokale råd fik derimod ordre til at blive på deres poster, og man lod dem vide, at hvis de nægtede at arbejde sammen med tyskerne, ville det blive betragtet som sabotage.

Tyske kampvogne 29. august 1943.

Gennem radioen og ved plakatopslag blev den nye tingenes tilstand forkyndt for befolkningen med henvisning til artikler i Haager landkrigsordningen:

De sidste begivenheder har vist, at den danske regering ikke mere er i stand til at opretholde ro og orden i Danmark. De af fjendtlige agenter fremkaldte uroligheder retter sig umiddelbart mod den tyske værnemagt. Jeg proklamerer derfor i henhold til artiklerne 42-56 i Haager landkrigsordningen den militære undtagelsestilstand i hele

Danmark. Med øjeblikkelig varsel anordner jeg følgende:

1. Embedsmænd og funktionærer ved de offentlige myndigheder og institutioner skal loyalt fortsætte med at opfylde deres embedspligter. De skal efterkomme de anvisninger, som bliver givet af de indsatte tyske myndigheder.
2. Sammenstimlinger af mere end 5 personer på gaden og på offentlige steder er forbudt, ligesom alle forsamlinger er forbudt.
3. Lukketiden fastsættes til mørkets frembrud. Fra dette tidspunkt er også enhver trafik på gaden forbudt.
4. Enhver benyttelse af post, telefon og telegraf er indtil videre forbudt.
5. Enhver strejke er forbudt. Opfordring til strejke til skade for den tyske værnemagt fremmer fjenden og straffes i reglen med døden.

Overtrædelse af ovenstående bestemmelser vil blive straffet ved de tyske standretter.

Mod voldshandlinger, sammenstimlinger o.s.v. vil der hensynsløst blive gjort brug af våben.

Den øverstbefalende over de tyske tropper
i Danmark.

Al magt i landet var fra nu af hos tyskerne, og *Danmark var i krig* med Tyskland. Det fremgik både af von Hannekens kundgørelse, der henviste til krigsreglerne og af, at kongen, hærens og flådens officerer og mange andre danske borgere var tyskernes fanger.

DANMARKS FRIHEDSRÅD

Under forberedelserne til valget i marts 1943 var der fra de forskellige modstandsgrupper gennem den illegale presse givet meget modstridende opfordringer til befolkningen, og flere af de folk, der var ledende i modstandsgrupperne, således professor Mogens Fog, Frode Jakobsen og civilingeniør Erling Foss, arbejdede på at få dannet et fællesråd, der kunne optræde på alle modstandsgruppers vegne. Under strejkerne og urolighederne i august og ikke mindst i de kritiske dage omkring den 29. august havde man ligeledes følelsen af, at uoverlagte handlinger og deraf følgende tyske hævnaktioner kunne forekomme, hvis en fælles ledelse ikke trak i trådene »under jorden«.

I september 1943 dannede følgende mænd *Danmarks Frihedsråd*:

Redaktør Åge Schoch.

Professor Mogens Fog.

Civilingeniør Erling Foss.

Redaktør Børge Houmann.

Magister Frode Jakobsen.

Professor Noe Nygaard.

Flere af dem udskiftedes med andre mænd, når nogen af dem enten måtte flygte til Sverige, blev taget af tyskerne eller af andre grunde blev forhindret i at deltage i rådets møder, der holdtes mindst én gang ugentlig. Rådet havde ingen formand, men man skiftedes til at være mødeleder. Man var jo aldrig sikker på,

at næste møde havde de samme deltagere, og man skiftede mødested ofte. Som regel havde man et ganske neutralt sted, f.eks. et omstillingsbord i en stor forretning, til at give besked, når der var vigtige ting, der skulle holdes møde om, og steder og tider blev gerne oplyst i kodesprog, som meddeleren ikke kendte, men blot gav videre uden at kende indholdet af den besked, der blev givet. Man tog også særlige sikkerhedsforanstaltninger ved ankomst og afgang fra mødestederne, idet man var klar over, at tyskerne og deres danske håndlangere fra første færd var meget interesseret i at få ram på frihedsrådets medlemmer, som de efterhånden anså for hjernetrusten bag alt modstandsarbejde.

Frihedsrådets arbejdsområde blev stort. Man skulle holde kontakt med SOE, den engelske organisation, der forestod uddannelsen af faldskærmsfolk til nedkastning i de besatte lande og sendte våben og sprængstoffer, og ligeledes med »det danske kontor« i Sverige. Man skulle organisere modtagelsen af faldskærmsfolk og containers, fordele deres indhold til modstandsbevægelsens grupper og lede hele sabotagearbejdet, så det ikke blev slag i blinde, men en effektiv indsats, der virkelig skadede tyskerne på afgørende måde. Man skulle også bekæmpe de tyske hjælpere, stikkerne, og sørge for, at de landsmænd, der var truet af tyskerne, blev gemt af vejen og helst sejlet til Sverige. Senere kom den store opgave at opbygge en underjordisk hær, bevæbne og øve den så godt, det under de foreliggende forhold var muligt.

Da rådet var dannet, udsendte det i september 1943 følgende proklamation:

Frihedsrådet – fotograferet efter 5. maj.

1. Danmarks Frihedsråd er dannet af repræsentanter for de danske bevægelser, der i fællesskab og i overensstemmelse med folkets ønsker aktivt vil bekæmpe den tyske besættelsesmagt, indtil Danmark igen er et frit og uafhængigt land.
2. Rådet har optaget en repræsentant for de frie danske i udlandet, hvis betydningsfulde arbejde for Danmarks sag vi i høj grad anerkender.
3. Rådets medlemmer afgiver højtideligt løfte om i arbejdet for Danmarks frihed at sætte dette mål over ethvert partihensyn og enhver særinteresse.
4. Rådet vil henvende sig til folket gennem den frie presse, hvis opgave det er at vise de veje, der fører til friheden, og – trods vanskelige arbejdsvilkår –

- at bringe befolkningen den ærlige oplysning, som tyskerne hindrer presse og radio i at udbrede.
5. Rådet arbejder for de demokratiske idealer og vil bekæmpe ikke alene de ydre fjender, men også de danske nazister, overløbere og kapitulanter.
 6. Rådets opgave er at organisere modstanden mod tyskerne på alle områder og med alle de midler, der står til folkets rådighed.

Efter 29. august gik en stor del af hærens og flådens mandskaber ind i modstandsbevægelsens rækker, efter at de var blevet løsladt fra den internering, tyskerne havde foretaget den 29. august. Hele landet blev med den forestående opbygning af en underjordisk hær for øje inddelt i visse områder, regioner, og man benyttede i høj grad officerer til ledere og instruktører. Flere af hærens højere officerer var betænkelige ved samarbejdet med det selvbestaltede frihedsråd, og de ønskede politikerne, der jo var sat helt ud af spillet efter 29. august, med ind i planlægningen og opbygningen af den nye hær. Der blev holdt nogle møder, hvor politikere, officerer og repræsentanter fra frihedsrådet talte ud om tingene. Her gik frihedsrådet stærkt ind for sin idé om, at man skulle gå aktivt ind i kampen mod tyskerne, så den frie verdens lande ville anerkende Danmark som virkelig allieret. Mottoet var: Frihedsrådet er leder af kampen mod tyskerne, til kongen frit kan vælge sin regering.

Der blev i befolkningen gættet ivrigt på, hvilke personer der sad i frihedsrådet, og dets berettigelse og arbejdsform blev også meget diskuteret. Frihedsrådet

havde så afgjort folkets tillid. Man var klar over, at frihedskampen måtte have en ledelse, hvis den ikke skulle ende i kaos og tilfældige overfald og drab. Frihedsrådet kunne dog ikke helt dæmme op for uoverlagte handlinger, og det fik også skyld for at stå bag handlinger, det ikke havde ansvar for.

Et bombeattentat på en københavnsk beværtning, hvorved 3 tyskere og en dansk kvinde dræbtes, og et stort antal tyske soldater og danskere såredes, og et attentat på storebæltsfærgen »Sjælland«, der foruden at såre en halv snes passagerer satte hele færgens mandskab og passagerantal, over 600 mennesker, i alvorlig livsfare, fik folk til at blive meget betænkelige ved modstandsbevægelsens arbejde.

Frihedsrådet var også bange for udviklingen, hvis sabotagehandling ikke kom under kontrol, og det skrev i en proklamation:

Danmarks Frihedsråd forstår fuldt ud de følelser, der kan bevæge retsindige landsmænd til at handle ud fra sætningen: Øje for øje og tand for tand. Alligevel må frihedsrådet advare mod at bekæmpe tyskerne ad den vej, både fordi det ikke tjener sit formål, og fordi en stor del af befolkningen trods sit had til nazismen ikke kan gå ind for sådanne handlinger. Hvor kampen mod tyskerne kræver afstraffelse af enkeltpersoner, skal denne rettes mod ansvarlige og ikke mod tilfældige medlemmer af værnemagt og frikorps.

Derimod afviste frihedsrådet skarpt angreb, der gjorde dets indsats latterlig eller unødvendig. Man

vendte sig således skarpt imod en udtalelse af Hartvig Frisch om, at de selvbestaltede herrer fra Danmarks Frihedsråd burde læse »Gøngenhøvdingen«, hvorefter de kunne lære, at der også i det fag er gentlemen.

DE DANSKE JØDER

Fra første færd havde nationalsocialismen vendt sig mod jøderne. Hitler prædikede korstog mod dem allerede, før han fik magten i Tyskland, og efter 1933 blev der iværksat en organiseret forfølgelse af alle jøder indenfor rigets grænser. I ethvert land, som tyskerne indlemmede i det stortyske rige eller besatte under krigen, gik man til aktion mod jøderne. De blev frataget alle borgerrettigheder, skulle gå med en gul stjerne syet på tøjet, så de var let kendelige, og efterhånden som man fik terroren sat rigtig i system med koncentrationslejre og udryddelseslejre, blev der gjort jagt på jøderne, som man jager forbrydere. Nogle blev straks sendt til udryddelseslejrene, hvor man kunne myrde flere hundrede mennesker om dagen, andre blev sat til at arbejde i tvangsarbejdslejre, hvor man arbejdede 14–16 timer i døgnet og fik en elendig forplejning. Når jøderne der enten var så afkræftet, at de ikke gjorde nytte mere, eller der ikke var brug for dem, sendtes de til udryddelseslejrene – til gaskamrene. Alt dette vidste man under krigen ikke ret meget om, blot at jøderne blev fanget og forsvandt. Da Tysklands kapitulation visse steder skete så hurtigt, at de allierede tropper nåede de forskellige lejre, inden tyskerne havde fået dem afviklet, fik man syn for de rædsler, tyskerne havde ladet jøderne og de politiske fanger gå igennem. 6 millioner jøder omkom i de tyske udryddelseslejre.

Da Danmark blev besat 1940, blev de danske jøder

urolige, men da der intet skete med dem straks, og det så ud til, at livet i Danmark skulle have lov til at gå sin normale gang, faldt man igen til ro. Men da Danmark i november 1941 havde undertegnet Antikominternpagten, blev mange urolige for, hvad tyskerne derefter kunne forlange, og de danske nazister havde flere gange talt om, at jødeproblemet skulle løses. Professor Hal Koch skrev i Dansk Ungdomssamvirkens blad ved nytår 1942 blandt andet:

«Efter tilslutningen til Antikominternpagten har den danske nationalsocialistiske presse åbenlyst erklæret, at denne pagt også forpligter Danmark til at gå ind for en aktiv antijødisk politik. Her må vi straks fra første færd sige et ganske bestemt nej. Ikke blot fordi vi som mennesker og som kristne må sige nej. Men tillige fordi denne fremgangsmåde rækker ved det, som er grundlaget for vort arbejde. Mange vil naturligvis sige, at der godt kan gøres et dansk folkeligt arbejde, selv om jøderne lukkes ude. Det er måske rigtigt, måske galt. Men det sikre er, at der gives ikke nogen grundvold for et åbent og offentligt dansk arbejde, hvis løfterne fra 9. april – de frivilligt afgivne løfter – trampes under fode eller viser sig at være af en sådan art, at de kan sættes ud af kraft. Derfor drejer det sig her vel om sandhed og ret i forholdet til jøderne, men det drejer sig tillige om ret og frihed for dansk folkeliv. Derfor må vi vide, om løfterne gælder, eller den nationalsocialistiske presse ser rigtigt, når den ganske lader disse løfter ude af betragtning. I sidste tilfælde må vi indse, at den vej, vi hidtil har gået, ikke er farbar.»

De sidste linier kunne tyde på, at Hal Koch, der i Ungdomssamvirket talte imod aktiv modstand, kunne tænke sig, at man i givet tilfælde måtte sætte hårdt mod hårdt overfor tyskernes krav. Og det var ikke uden grund, Hal Koch forlangte klar besked. Der havde været talt om jøderne i Danmark. Den tyske gesandt, Renthe-Fink, havde bragt spørgsmålet på bane overfor udenrigsminister Erik Scavenius, og denne havde skarpt afvist det med den begrundelse, at det ville umuliggøre en fortsættelse af hans politik. Renthe-Fink havde så gjort opmærksom på, at det ville være klogt, om Danmark i rette tid indstillede sig på, at senest ved krigens slutning ville der ske en europæisk ordning af jødespørgsmålet, og deri ville de danske jøder også blive inddraget.

Var det en advarsel? Den blev fremsat senere i efteråret 1942 kort før Renthe-Finks afrejse fra Danmark. Da udtalte han, at han ikke forstod, at de jøder i Danmark, der havde mulighed derfor, ikke var rejst for længe siden.

I efteråret 1942 satte tyskerne en razzia ind mod jøderne i Norge, og det er mærkeligt, at man i Danmark agtede så lidt på både advarsler og på, hvad der skete andre steder. De danske jøder var i fare, men først da man i efteråret 1943 kunne sige datoen, når jødeforfølgelserne skulle begynde, vågnede man op. Til gengæld skal det siges, at så vågnede også hele den danske befolkning op og tog del i forsvaret for jøderne ved dels at skjule dem og dels at hjælpe dem til flugt.

Der var henved 7000 jøder bosat i Danmark. 475 af dem blev fanget og ført til koncentrationslejren

På jagt efter jøderne.

Theresienstadt, resten lykkedes det enten at flygte til Sverige eller at holde sig skjult i Danmark. At det lykkedes at redde hovedparten af de danske jøder fra at dele skæbne med deres trosfæller fra andre lande, skyldes dels, at aktionen mod jøderne blev røbet, og dels, at man så hurtigt og enigt gik ind for at hjælpe jøderne.

Så at sige alle jøder blev advaret. Enkelte ville ikke tro på, at det var sandt, og andre mente, de ville blive skånet, særlig ældre folk. En gammel dame på 84 år, der var døv og så svagelig, at hun var sengeliggende,

nægtede at lade sig flytte på et hospital for at blive skjult der. »Mig gamle mennesker tager de dog ikke,« sagde hun. De tog hende, og i raseri over, at de de fleste steder kom til tomme lejligheder, kæmmede tyskerne alle de jødiske lejligheder, de kunne opspore. Men jøderne var ikke frelst, fordi de var flyttet hjemmefra og midlertidig indkvarteret hos andre. De kunne ikke vise sig på deres arbejdspladser, og mange af dem kunne ikke vove sig udenfor af frygt for, at deres udseende alene skulle røbe dem. Ikke blot var der civile

På vej mod den frelsende kyst.

gestapofolk overalt, men de danske stikkere var næsten de værste fjender. Det var svært at vide, hvor de var.

Der blev sat et storstilet redningsarbejde igang. Fra øresundskysten ved Nivå og Hørsholm, fra Gilleleje og Smidstrup ved nordkysten og fra flere steder på Stevns sejlede fiskere og småskippere natlige rutefarter i de mørke oktobernætter med deres både og småskuder lastede til overvægt med ulykkelige mennesker, der søgte mod det forjættede land på den anden side sundet, det neutrale Sverige. Enkelte transporter blev opdaget, og de jødiske flygtninge fanget, men det var et meget lille tal af den samlede mængde. Mange af hjælperne i land og ligeledes mange af fiskerne levede livet farligt i disse uger, men det afholdt dem ikke fra at fortsætte.

SABOTAGE – SCHALBURGTAGE?

Sabotageaktionerne tog et vældigt opsving i 1943. Dels var der blevet organiseret forbindelse mellem de forskellige grupper indenfor modstandsbevægelsen, og dels havde de engelske nedkastninger af instruktører og materialer nu nået et betydeligt omfang.

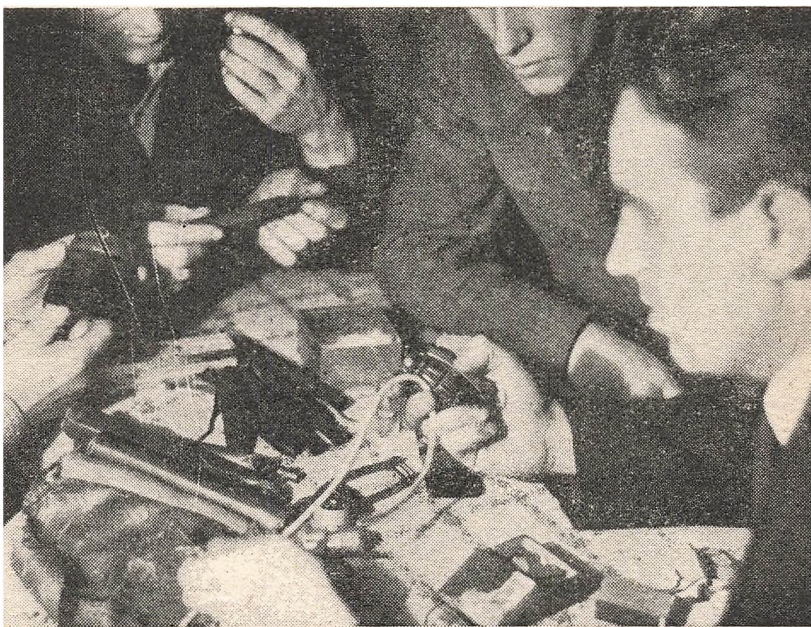
Sabotagen var et led i de allieredes krigsførelse mod tyskerne. Det gjaldt om at svække tyskernes krigsproduktion, og det gjorde man ved at ødelægge de fabrikker og værksteder, der udførte arbejde for værnemagten, og det gjaldt ligeledes om at sinke tyskernes troppebevægelser og fremskaffelse af forsyninger til tropperne, for Danmarks vedkommende specielt forsyninger til de i Norge stationerede tyske tropper. Det gjorde man ved at ødelægge transportmidler og transportveje, først og fremmest jernbanerne.

I 1943 alene blev der udført over 100 jernbanesabotager, og det var især forbindelserne i Jylland, der blev afbrudt. Tyskerne søgte at modarbejde sabotagen ved at sætte store vagtstyrker ind, foruden at det danske politi blev beordret til at bevogte linierne.

Fabrikssabotagen startede allerede i 1942, og de første sabotager blev udført med meget primitive midler, hjemmelavede bomber og benzinflasker var de mest brugte ødelæggelsesmidler. Men snart fik sabotørerne både kraftigtvirkende sprængstoffer fra England, fra hærens arsenaler og ofte fra de tyske lagre, stjålet eller rekvireret på falske papirer. De to største modstandsorganisationer var BOPA og HOLGER DANSKE, begge hjemmehørende i København, men det betød ikke, at deres virkeområde var begrænset til hovedstaden alene. De udførte sabotage vidt omkring, og de sendte endog folk over til Jylland for at hjælpe ved

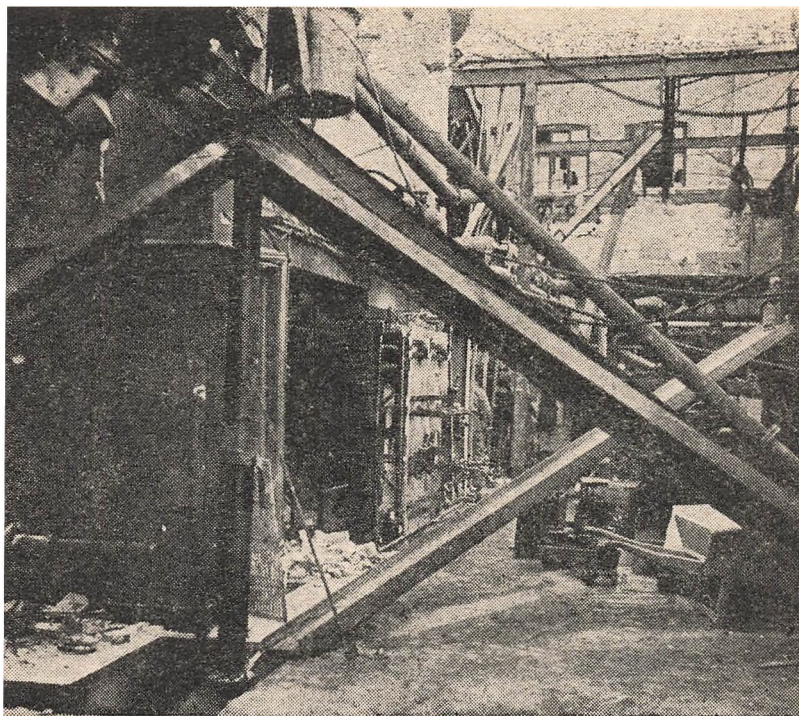
særlige opgaver der, bl.a. ved sprængningen af stålværket i Varde. Bopa alene siges at have udført over 1000 aktioner. Alle var selvfølgelig ikke lige store og vigtige, men opgaver som ødelæggelsen af fabrikken »Globus« i Glostrup, der fremstillede flyvemaskindele, Riffelsyndikatet, »Nordwerk« og »Torotor«, der fremstillede dele til V-bomber, hørte til de store og vanskelige sabotager, der måtte planlægges og organiseres til de mindste enkeltheder, inden man gik i aktion.

Ved alle større fabrikker var der stærke vagtkorps, og efterhånden blev de fleste af disse korps dannet af tidligere frikorpsmænd eller nazister. I modsætning til mange af de andre vagtværn, der let lod sig afvæbne – ja, i flere tilfælde havde sabotørerne hjælpere blandt dem – var disse korps fanatiske modstandere af sabotørerne, og det udviklede sig derfor ofte til voldsomme ildkampe under og efter sabotagehandlingerne.

Til sidst greb tyskerne til mod-sabotage, dvs. de lod specielt uddannede terrorgrupper foretage sprængninger af danske virksomheder og bygninger, der havde stor værdi for befolkningen som samlingssteder. Hensigten var at gøre sabotagen upopulær i den danske befolkning, så den i stedet for at hjælpe sabotørerne vendte sig imod dem, men det lykkedes ikke.

Da det overvejende var tidligere frikorpsfolk, nu medlemmer af de forskellige hjælpekorps som Hipo og Sommerkorpset, der foretog modsabotagen, døbte folkeviddet snart disse foretagender »Schalburgtage«, efter frikorps Danmarks første chef, C. F. von Schalburg.

Af bygninger, der blev ramt på denne måde, kan nævnes Studenterforeningen, KB-Hallen, Århushallen,

masser af kendte restauranter, både i hovedstaden og provinsbyerne, og en masse bladbygninger. Der blev ikke taget de hensyn til danske medborgere, som sabotørerne udviste ved deres aktioner. Ved sprængningen af Århusshallen blev 5 mennesker dræbt, og ved attentatet på Kolding Folkeblad mistede 3 mennesker livet. De uhyggeligste attentater var togattentaterne. Det var snart således, at man ikke kunne rejse med toget uden at risikere livet. At tyskerne netop satte stærkt ind her, var sikkert en følge af deres harme over de vellykkede

togsabotager, der næsten daglig (eller rettere natligt) fandt sted. Det gjaldt om at rejse en stemning i befolkningen, så sabotørerne blev tvunget til at standse deres aktioner, men den rå fremgangsmåde, terrorgrupperne brugte, skabte tværtimod en voldsom harme mod tyskerne og deres danske håndlangere.

Den 8. oktober 1944 holdt eksprestoget til Ålborg, som det skulle efter køreplanen, ved stationen i Hobro. Et par herrer steg ud, og man så dem køre bort i bil, men ingen tænkte på, at de hver havde »glemt« en mappe i toget. Da toget var kommet lidt ud ad linien, sprængte en frygtelig eksplosion den første vogn i toget. 12 passagerer blev dræbt og ca. 60 såredes mere eller mindre alvorligt. Det var den berygtede Petergruppe, der efter ordre fra gestapochefen havde øvet gengældelse for de talrige afsporinger af tyske tog, der havde fundet sted netop i Himmerland.

Hussprængninger og nedskydning af tilfældigt passerende mennesker hørte også med til terrorgruppernes arbejde. Et hus, der havde skjult en sabotør, blev sprængt. Således mente man at kunne true befolkningen til at svigte modstandsbevægelsen, men det gik som regel lige modsat. Blev en villa på en fredelig forstadsvej pludselig sprængt i luften af en af terrorgrupperne, så kunne man være sikker på, at nu var alle de andre beboere på vejen klar til at yde en håndsækning til modstandskampen på den ene eller anden måde.

DØ, OM SÅ DET GÆLDER

Efter den 29. august 1943 var Danmark i krig med Tyskland, og tyskerne lagde ikke fingrene imellem i deres bestræbelser for at nedkæmpe den danske modstandsbevægelse. Sabotører og medlemmer af modtagegrupper eller grupper, der fremstillede illegale blade, skulle være glade, hvis de slap med ophold i Vestre fængsel eller i den nyoprettede koncentrationslejr ved Frøslev i Sønderjylland. Mange blev ført til de berygtede lejre i Tyskland: Buchenwalde, Theresienstadt og Neuengamme, og mange blev dømt til døden ved de tyske krigsretter.

Frøslevlejren.

Jyllands berømte modtagergruppe, Hvidstengruppen, blev taget af Gestapo den 11. marts 1944. Tidligt om morgenen ved 6-tiden kørte en række biler op foran kroen.

Marius Fiil klædte sig hurtigt på og gik ned i skænkstuen. Her blev han modtaget af gestapochefen fra Århus, Schwitzgebel, der brølede til ham: »Arresteret!« og i løbet af få minutter var hele familien samlet i krostuen under skarp bevogtning af gestapofolk.

Gestapo havde her gjort et godt kup. De havde samtidig arresteret dyrlægen i Spentrup og de fleste andre af gruppens medlemmer. Hele kroen blev gennemrodet for at finde sprængstof eller våben, der kunne bevise noget om gruppens arbejde. Der blev dog intet fundet, selv om Hvidstengruppen i de forløbne måneder havde modtaget masser af containers, hvis indhold nu var spredt ud til de mange modstandsgrupper, der arbejdede rundt om i Jylland. Hvidstenfolkene havde altid tænkt sig, at hvis det skulle gå galt for dem, ville det ske under en modtagelse af faldskærmsfolk eller containers, og de var derfor slet ikke klar over, hvad der nu havde sat tyskerne på sporet af dem.

Det var en af de faldskærmsfolk, de havde modtaget og hjulpet videre, der havde røbet dem. Manden havde ikke været i stand til at modstå tyskernes forhørsmetoder, da han var blevet fanget i Århus, og de oplysninger, han havde givet, havde sammen med oplysninger, en stikker havde opsnuset, været nok til, at Gestapo nu med et slag kunne arrestere så at sige hele gruppen på en gang.

Efter forhørene i Århus blev gruppen overført til

Horserødlejren i Nordsjælland, der var blevet tysk opsamlingslejr for modstandsfolk. Hvidstenfolkene troede til at begynde med, at de skulle sidde internerede her til krigens slutning, men den 31. maj blev de overført til Vestre fængsel. Her sad også mange modstandsfolk, bl.a. en gruppe fra Viborg, der lige efter hvidstengruppens ankomst blev hentet til forhør og dom ved den tyske krigsret på Dagmarhus. Hele gruppen på to nær blev dømt til døden, og nu var hvidstenfolkene klar over, at deres skæbne ville blive den samme. Men de holdt sig lige rolige og ligevægtige, og en af de sidste dage, de var sammen, sagde Marius Fiil: »Kan I, der bliver tilbage, nu passe godt på dem derhjemme.«

Tirsdag den 26. juni var de i retten for sidste gang, og her fik de dommen forkyndt. Otte af dem, deriblandt Marius Fiil, hans søn og svigersøn, blev dømt til døden. En af mændene og Fiils ældste datter fik livsvarigt tugthus, og to mænd og den yngste datter fik kortere tugthusstraffe.

De otte dødsdømte hvidstenmænd blev ved midnattid samlet i et lokale. Her fik de at vide, at de skulle skydes kl. 4 om morgenen. De brugte de sidste timer til at skrive breve til deres kære. En præst der ville ind til dem, blev nægtet adgang af de tyske myndigheder, og kl. 4 kom de tyske politisoldater og afhentede de dødsdømte, der førtes ud til henrettelsespladsen i Ryvangen.

Den unge Niels Fiil skrev, lige før han skulle stilles for de tyske bøssepiber, følgende brev til sin mor:

Kære mor.

Den sidste hilsen til dig. Når du modtager den,

er jeg ikke mere blandt de levende, men jeg håber, min indsats i kampen for vort elskede land vil bære frugt, og jeg håber og tror, at vort land inden længe vil være frit, og da er det, det skal vise sig, om vor indsats har været til gavn for vort land. Vi har ført vor kamp, og vi vidste prisen, men den skal føres, om det så gælder livet.

Jeg tænker på Bjørnsons »Vær glad, når faren vejer hver evne, som du ejer, jo større sag, des tyngre tag, men desto større sejer.« Den giver en ro i sindet, og jeg gør mig klart, at kun med livet som indsats kan jeg fordre den fulde frihed.

Nu må du ikke være ked af det. Jeg er ganske rolig og fortryder ikke min handling, og en krig kræver sine ofre. Nu håber jeg, I alle har det godt, både Bitten og lille Gulle. Alle mine kære venner landet over må du hilse fra mig, og du selv, kære mor, sender jeg de kærligste hilsener og tanker.

Din Niels.

Sidst i december 1943 kaldte Hitler de øverstbefalende tyske myndigheder i Danmark, den befuldmægtigede dr. Best, general v. Hanneken og den nylig udnævnte chef for Gestapo i Danmark, SS-gruppefører Pancke, til møde i sit hovedkvarter i Østpreussen.

Alle de tyske ledere: Hitler, Himmler, generalfeltmarskal Keitel o.fl. var til stede, og der blev krævet indført de strengeste forholdsregler overfor den danske befolkning. Sabotører skulle uden videre skydes, og for hver tysker eller dansk nazist, der blev skudt, skulle der skydes fem danskere. På mødet blev der endvidere

Razzia.

givet ordre til, at de personer, der skulle udvælges som ofre til gengældelsesaktionerne, skulle være kendte personer og gerne folk, om hvem man vidste, at de var tyskfiendtlige.

Straks efter hjemkomsten satte gestapochefen Pancke terroren i system. Et af de første ofre skulle være folketingsmand Ole Bjørn Kraft. En aften ringede en ung mand på døren hos folketingsmanden, og da han ikke traf denne første gang, kom han igen noget senere, og da havde han bedre held. Så snart Ole Bjørn Kraft

viste sig i entreen, skød manden i hurtig rækkefølge fem skud mod ham og sårede ham alvorligt. Folketingsmanden blev skyndsomt kørt på hospitalet, men gerningsmanden forsvandt, skønt man straks optog forfølgelsen af ham.

Der blev i den kommende tid forøvet masser af mord og mordforsøg mod danske borgere, ofte folk, der intet havde med modstandsbevægelsen at gøre. Det mord, der måske oprørte den danske befolkning mest, var mordet på digterpræsten Kaj Munk fra Vedersø. Kaj Munk havde været en af dem, der stærkest tog til orde mod samarbejde med tyskerne. Han havde talt ved masser af møder, og han havde i sit skuespil »Niels Ebbesen« vist en klar modstandsvilje, så han var i tyskernes øjne en uønsket person. Nytårsdag 1944 holdt han en meget usædvanlig prædiken i sin kirke i Vedersø. Han gik ikke på prædikestolen, men stillede sig nede på kirkegulvet klædt i sit almindelige tøj. Her forklarede han først, at grunden til dette var, at der i sognet var folk, der arbejdede for og sammen med tyskerne, uden at de var nødt til det, og det havde smertet ham dybt og skulle påtales. I sin tale sagde han videre:

»Vi ved, hvordan det er gået os med disse tyskere. De stiftede en Ikke-angrebspagt med os. Derefter kastede de sig over os med deres kanoner, tanks og flyvemaskiner og gjorde os hjemløse hos os selv og retsløse under vor egen regering. To gange har de udgydt vor ungdoms blod, vor gamle konge har de sat fra magten og under opsyn, de har slået om sig med mishandlinger og fængslinger, og de har la-

det jødeforfølgelsens skændsel udfolde sig også i vor nordiske stat, slæbt af med hundredårige gamle kvinder, trukket folk ned fra 2. sal med hovedet bumpende mod trappetrinene.«

Kun 4 dage efter slog tyskerne til. En terrorgruppe på 5 mand havde fået overdraget opgaven at myrde digterpræsten. Om eftermiddagen ringede de til præstegården fra Ringkøbing for at sikre sig, at præsten var hjemme, og ved 20-tiden om aftenen kørte de op foran præstegården i bil.

Det var fru, der lukkede op. Hun benægtede, at hendes mand var hjemme, men tyskerne skubbede hende brutalt til side og gik op i præstens arbejdsværelse. Lige efter tyskernes ankomst trådte den intetanende Kaj Munk ind i værelset. En af tyskerne sagde: »Det er det tyske politi. De er anholdt!«

Præsten fik pakket en kuffert med tøj og blev derefter beordret ud i den ventende bil, der kørte i retning af Silkeborg. Lidt udenfor denne by, i et skovklædt terræn ved Hørbylunde bakker, standsede bilen, og Kaj Munk blev beordret til at stå ud. Her skød gestapomændene Kaj Munk ned bagfra. Liget blev kastet ned i grøften, og for at vildlede befolkningen og kaste skylden for mordet på modstandsbevægelsen, hæftede man en seddel ved liget. Der stod:

»Du svin har alligevell arbejdet for Tyskland.«

Tidlig om morgenen den 5. januar fandt en arbejdsmand liget, og beretningen om udåden fløj over hele landet. Politiet, der endnu var i arbejde, søgte energisk efter morderne, og man opdagede hurtigt, hvor de

stammede fra. Men de var urørlige, tyskerne lagde en mur foran politiets eftersøgninger.

Samme dag var en nazistisk stikker i Slagelse blevet skudt ned, og tyskerne gav pressen besked på, at meddelelsen om de to mord skulle bringes på akkurat samme måde m.h.t. placering i avisen, udstyr og omtale. Flagning, mindehøjtideligheder og bogudstillinger af Kaj Munks bøger blev forbudt.

For den danske befolkning kunne det ikke siges tydeligere, hvem der stod bag mordet på Kaj Munk, og begravelsen i Vedersø fik en tilstrømning som aldrig før set i det barske Vestjylland en midvinterdag.

Året 1944 og tiden indtil 5. maj 1945 blev præget af voldshandlinger og clearingmord. For at komme sabotagen til livs og for at opspore den underjordiske hær, som man var klar over var ved at blive dannet i Danmark, brugte tyskerne alle midler. De havde oprettet en »Sicherheitsdienst«, og i denne specielle afdeling brugte de tidligere frikorpsfolk og andre danske, da de var klar over, at skulle de have held til at opspore og pågribe aktive danske modstandsfolk, måtte de bruge dansktalende og helst stedkendte folk. Modstandsgrupperne frygtede disse »stikkere« mere, end de frygtede tyskerne, og da kampmetoderne og tyskernes behandling af de fangne modstandsfolk skærpedes, gav frihedsrådet ordre til at dræbe stikkerne. Inden en sådan ordre blev givet, blev der foretaget omhyggelige undersøgelser, så man var klar over en stikkers skyld, inden man skred til handling. Tyskerne – og ikke mindst danskere der var gået i tysk tjeneste – ville øve gengæld, hver gang det var lykkedes modstandsbevægelsen at uskade-

Kaj Munks begravelse i Vedersø.

liggøre en stikker. Disse mord, der blev kaldt clearingmord, tog efterhånden et uhyggeligt omfang.

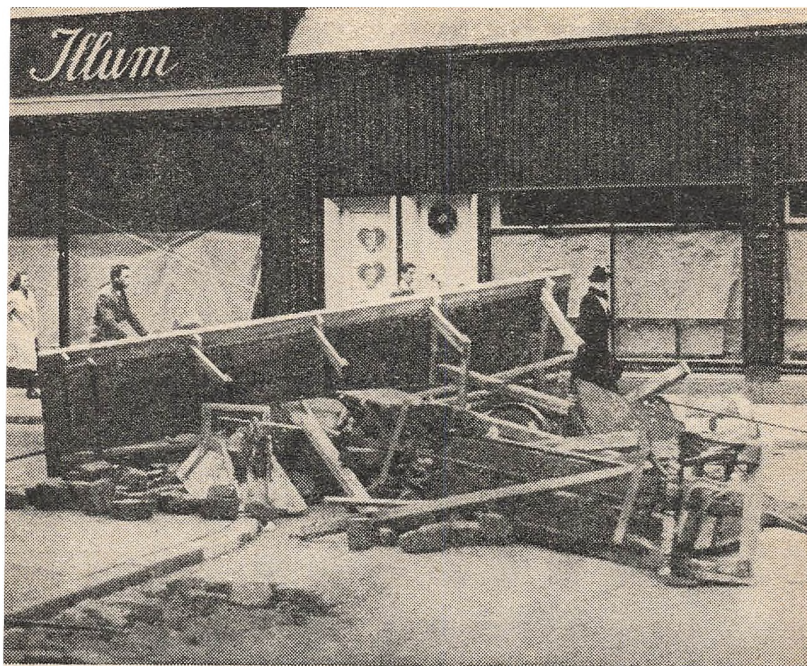
En enkelt af tyskernes terrorgrupper, den berygtede Petergruppe, havde omkring hundrede clearingmord og et betydeligt antal mordforsøg på samvittigheden. I disse tal var endda ikke medregnet ofrene i deres forskellige schalburgtageaktioner. Her blev dræbt et betydeligt antal mennesker, særlig ved togattentaterne, som denne gruppes medlemmer var specialister i.

EN BY UNDER BELEJRING

I forsommeren 1944 fandt en række store sabotager som indtagelsen af »Globus« i Glostrup og sprængningen af Riffelsyndikatet i Frihavnen sted. Disse dristige aktioner gjorde tyskerne desperate. De forbød al trafik med lastbiler mellem kl. 16 og kl. 5 morgen, og for rigtig at kue københavnernes lod de en af terrorgrupperne lave attentat mod Tivoli. Alt dette øgede kun urolighederne i byen, og da tyskerne så yderligere midt i den varmeste sommertid indførte spærretid fra kl. 20, blev det Københavns indbyggere for meget. Man havde på det tidspunkt sommertid i Danmark, hvilket betød, at man lukkede storbyens beboere inde de skønne sommeraftener, mens solen endnu stod højt på himlen.

Arbejderne på Burmeister og Wain gik så hjem kl. 12, idet de hævdede, at de havde ret til 8 timers frihed, og de skulle have tid til at passe deres kolonihaver, og det måtte gøres inden spærretiden kl. 20. Snart fulgte masser af andre arbejdere på de forskellige virksomheder efter, og da tyskerne nu i tilbagegangens år var meget afhængige af tilførslerne fra de undertrykte lande, de endnu havde tilbage, gjorde arbejdsnedlæggelserne tyskerne nervøse. De kørte med militærbiler op og ned ad gaderne for at kontrollere, om spærretiden blev overholdt, og det blev den ikke!

Dels kunne storbyens befolkning ikke holde ud at være indespærret de lune sommeraftener, dels var man nu indstillet på, at tyskerne skulle generes mest muligt.

Der blev tændt bål midt på gaderne og lavet vejspær-
ringer af alt muligt gammelt ragelse fra pulterkamrene,
så når tyskerne kom farende ned ad gaderne skulle
de rydde bål og spæringer af vejen for at komme igen-
nem. Inde i de tæt beboede gader på Vesterbro og
Nørrebro var det særligt galt, og tyskerne fo'r råbende
og skydende gennem gaderne for at jage folk ind, ja, de
gik endda så vidt, at de skød efter ethvert ansigt, der
viste sig i vinduerne.

Mange mennesker blev dræbt og såret ved disse
meningsløse skyderier, så stemningen var snart så op-
hidset i byen, at man kunne frygte det værste.

Alt arbejde standsede efterhånden, og for at kue befolkningen, der nu greb til voldelige midler som at ødelægge butikker, der havde nazistiske indehavere, og afspore sporvognene, satte tyskerne deres terrorgrupper ind, og de gik hårdt frem med skyderier og overfald. Det danske politi havde en meget svær opgave i de dage. Man ville ikke arbejde for tyskerne, men flere gange greb man ind for at hindre for megen blodsudgydelse, når schalburgfolkene ville gå til angreb på en flok demonstranter.

Den 30. juni gik sporvejsfunktionærerne i strejke, og det gav stødet til, at så godt som alt arbejde – også i kontorer og butikker – indstilledes. Der var total folkestrejke. Kun arbejderne ved de livsvigtige virksomheder som vand-, gas- og elektricitetsværker blev på deres poster, men snart blev de også overflødige.

Gestapo og det tyske militær ville nu med alle midler knægte den strejkende by. Fra alle dele af Sjælland blev der trukket tyske tropper til byen, og snart var byen fuldstændig omringet og belejret. Man ville udsulte byen. Alle offentlige værker blev besat med tysk militær, og der blev lukket for vand, gas og elektricitet. Mange mennesker var allerede på det tidspunkt flygtet ud af byen, og flere fulgte efter. På cykler, trækvogne og til fods vandrede unge og gamle ud fra den truede by. Ved de store udfaldsveje var der tyske spærringer, og der slap man ikke igennem uden særligt pas, men der var mange smuthuller, som tyskerne ikke formåede at lukke.

Men langt de fleste blev dog i byen, og der så det snart sort ud. Der var lukket for alle de daglige fornø-

Illegal mælkeudlevering.

denheder som vand, gas og elektrisk strøm. Byen var heller ikke forberedt på en blokade med hensyn til levnedsmidler, særlig mælk blev der hurtigt mangel på. Danmark havde ingen regering, der kunne forhandle med tyskerne, og frihedsrådet, som mange så hen til som en slags »illegal« regering, kunne ved opslag give besked til befolkningen, men den kunne af gode grunde ikke forhandle med tyskerne.

Frihedsrådet formulerede folkets krav således:

Schalburgkorpset skal fjernes fra landet.

Spærretiden skal ophæves.

Byens tilførselsveje skal åbnes, og der skal øjeblikkelig åbnes for vand, gas og elektricitet.

Tyskerne var til at begynde med ikke særlig forhandlingsvenlige. De ville bruge magt. Lange rækker af tropper og tanks sås på alle veje, der førte til hovedstaden, og der var endda tale om også at bombardere nogle af de uroligste kvarterer, Vesterbro og Nørrebro, fra luften. Samtidig forlangte man en del danskere fjernet fra deres poster, således fagforbundenes formand Eiler Jensen og justitsministeriets departementschef Eivind Larsen.

Som bod for de spildte arbejdsdage skulle arbejderne tage overarbejde, indtil det forsømte var indhentet i produktionen.

Disse krav stillede dr. Best til departementscheferne, der jo var de øverste danske myndigheder.

Der foregik mange forhandlinger i det skjulte i de dage. Departementscheferne forhandlede med de afgående politikere, særlig Vilhelm Buhl, Ole Bjørn Kraft, Knud Kristensen og Jørgen Jørgensen, der repræsenterede de fire største partier, og politikerne havde igen forhandlinger med medlemmer af frihedsrådet. Det gjaldt om nu at skabe en fælles dansk front mod de tyske krav og trusler.

Man var klar over, at der stod meget på spil, og hvis tyskernes nerver slog klik, kunne det blive et bombardement af den forsvarsløse by, som det man havde oplevet i Warszawa og Rotterdam.

Alle tyskere var dog ikke enige med dr. Best. De tyske ministerier for landbrug og økonomi, som havde

Der hentes vand i søerne.

hovedansvaret for Tysklands forsyninger, havde under hele besættelsen hævdet, at man ikke måtte genere de danske landbrugere og arbejdere, og nu i sommeren 1944, da man var under hårdt pres fra de fremrykkende allierede hære både i øst og vest, havde man

brug for alle de varer, man kunne få fra Danmark. Den tyske handelsudsending, dr. Walther, gik derfor hårdt imod den linie, der var lagt af Gestapo og dr. Best.

Og han sejrede.

Tyskerne tilbød at åbne værkerne og ophæve spæringerne omkring København og stillede også løsningen af de andre krav i udsigt, hvis de danske politikere ville gå til mikrofonen i den danske radio og opfordre folk til at genoptage arbejdet.

At der indløb meddelelser fra hele landet om, at man nu også mange steder i provinsen gik i strejke for at støtte københavnerne, gav måske også tyskerne grund til at bøje sig. De kunne måske knægte en by, men et helt land, der var i åbent oprør mod dem, ville de med de styrker, de rådede over, næppe kunne magte.

Politikerne, Vilhelm Buhl og Ole Bjørn Kraft, Københavns overborgmester og formanden for De samvirkende Fagforbund opfordrede derefter i radioen befolkningen til at gå i arbejde, og da frihedsrådet gennem sine løbesedler opfordrede til det samme og bekendtgjorde tyskernes indrømmelser, gik man i arbejde.

Allerede inden meddelelserne kom ud, var værkerne blevet åbnet, og spærretiden ændret, så man så, der var gjort indrømmelser, og faktisk fik københavnerne alle deres krav opfyldt. Selv det forhadte schalburgkorps blev forlagt til provinsen. Men det havde været blodige dage i hovedstaden. Der var blevet dræbt 102 mennesker og mellem 600 og 700 var blevet indbragt til hospitalerne som sårede.

OVERFALD PÅ POLITIET

Det gik stærkt tilbage for tyskerne på alle fronter i sommeren 1944, og de frygtede nye invasionsforsøg mange steder, bl.a. i Danmark. Ved hjælp af tysk arbejdskraft begyndte man at anlægge en forsvarslinie

POLITIKEN

Landsætningerne i Frankrig fortsættes

De tyske operative Reserver har påbegyndt deres Opmarch mod Brohovedet ved Caen
6000 allierede Fortøjer observerede ved Cherbourg i Aftes
De Allierede Styrker paa Guernsey og Jersey opbevaret

BRUXELLES (Dagbladet Politiken) Efter et par uger af intensivering af de tyske angreb på Cherbourg og Caen, har de tyske operative Reserver påbegyndt deres Opmarch mod Brohovedet ved Caen. 6000 allierede Fortøjer observerede ved Cherbourg i Aftes. De Allierede Styrker paa Guernsey og Jersey opbevaret.

Brohovedet i 34 km Bredde

BRUXELLES (Dagbladet Politiken) Efter et par uger af intensivering af de tyske angreb på Cherbourg og Caen, har de tyske operative Reserver påbegyndt deres Opmarch mod Brohovedet ved Caen. 6000 allierede Fortøjer observerede ved Cherbourg i Aftes. De Allierede Styrker paa Guernsey og Jersey opbevaret.

Fantastisk Billede Første Invasions-Fase endnu ikke forbi

Tyskernes Angreb på Cherbourg i Aftes
Svært at få de tyske Angreb i Aftes

BRUXELLES (Dagbladet Politiken) Efter et par uger af intensivering af de tyske angreb på Cherbourg og Caen, har de tyske operative Reserver påbegyndt deres Opmarch mod Brohovedet ved Caen. 6000 allierede Fortøjer observerede ved Cherbourg i Aftes. De Allierede Styrker paa Guernsey og Jersey opbevaret.

Landgang i Gaar paa Normandiets Vestkyst

Landgangsplanen i Nordhavs af Le Herre afslut
Reaktion Brohovedet-Sølling ved Cherbourg

BRUXELLES (Dagbladet Politiken) Efter et par uger af intensivering af de tyske angreb på Cherbourg og Caen, har de tyske operative Reserver påbegyndt deres Opmarch mod Brohovedet ved Caen. 6000 allierede Fortøjer observerede ved Cherbourg i Aftes. De Allierede Styrker paa Guernsey og Jersey opbevaret.

BRUXELLES (Dagbladet Politiken) Efter et par uger af intensivering af de tyske angreb på Cherbourg og Caen, har de tyske operative Reserver påbegyndt deres Opmarch mod Brohovedet ved Caen. 6000 allierede Fortøjer observerede ved Cherbourg i Aftes. De Allierede Styrker paa Guernsey og Jersey opbevaret.

Træspildrama i Søberg
En dag, to syge
Se Arvidsen, Side 5

Sabotage i København
To Sabotører henrettet

langs hovedvej 1 (Kolding-Esbjerg) i Jylland. Tyskerne kunne ikke få danske arbejdere til at arbejde der, og de mærkede på alle områder en uvilje og modstand, der klart fortalte dem, at under en eventuel invasion ville de have hele den danske befolkning mod sig. Det gjaldt derfor for tyskerne om, at danskerne ejede så få våben som muligt. I 1943 havde man afvæbnet den danske hær og flåde, men endnu var der et bevæbnet og kampklart korps i Danmark, som tyskerne var bange for. Det var det danske politi. Fra Paris havde tyskerne meget dårlige erfaringer for, hvad en velbevæbnet politistyrke i ryggen kunne betyde under en invasion, idet det parisiske politi havde været meget virksomt ved at kæmpe mod tyskerne under Paris' befrielse.

Politigeneral Pancke fik fra allerhøjeste sted i Tyskland lov til at gå i aktion mod det danske politi, og efter en omhyggelig lagt plan, der havde været strengt hemmeligholdt til det sidste, overfaldt stærke tyske styrker de danske betjente og politifunktionærer om formiddagen den 19. september.

Dagen før, den 18. september, havde Pancke telefonisk inviteret justitsministeriets departementschef Eivind Larsen, rigspolitichef Begtrup-Hansen og politidirektør Ivan Stamm til et møde på sit kontor på Dagmarhus tirsdag den 19. september kl. 10,45. Da de tre herrer trådte ind i Panckes kontor, modtog tyskeren dem med ordene: »Mine herrer, jeg har i dag befalet at afvæbne det danske politi og sætte det ud af funktion. De må betragte Dem selv som mine fanger.«

Nogle minutter efter lød luftværnssirenerne. Det var ikke for at give flyvervarsel, for der var ingen engelske

Dansk politi fanges og afvæbnes.

flyvere over landet på den tid, men det var det aftalte signal til de tyske tropper, der skulle angribe politiet.

Det var meget snedigt fundet på. Mens befolkningen gik i beskyttelsesrummene og således var godt af vejen, ilede de danske betjente til deres tjenestesteder under luftalarm, og der kunne tyskerne så overfalde dem. Alt var planlagt nøje, og de fangne politifolk blev straks kørt ned til frihavnen i store lastbiler. Her blev de samlet i nogle skure, og de ventede, at de ligesom militæret den 29. august 1943 skulle interneres en kort tid et eller andet sted i Danmark. Men tyskernes planer var helt anderledes, og de danske fanger blev ført ombord

på et tysk skib, der var kommet til København netop til dette brug.

På flere politistationer blev der gjort modstand, men dels kom tyskernes angreb så hurtigt og uventet, og dels skød tyskerne dem, der gjorde modstand, ned øjeblikkelig, så kun et sted kom det til virkelig kamp, nemlig omkring Amalienborg.

Kongen havde fået en politivagt, efter at han i nogen tid havde været tyskernes fange fra den 29. august 1943. Da de tyske tropper rykkede frem mod denne politistyrke, åbnede danskerne ild mod dem og tvang dem til at gå i dækning. Der blev lavet spærringer og barrikader, og tilfældigt forbigående tog en hånd i

med, så kampen om slottet varede ca. to timer. Tyskerne havde imidlertid fået et krigsskib i havnen slæbt hen foran slottet, så dets kanoner kunne skyde på det, og kongen gav nu ordre til, at den ulige kamp skulle standses. Samtidigt kom der ordre til tyskerne om øjeblikkelig at holde inde, og de tyske myndigheder forklarede senere, at det var en »beklagelig misforståelse«, at kongens slot var blevet angrebet, det havde aldrig været deres hensigt at berøve kongen hans livvagter!

I København alene blev o. 1700 politifolk tyskernes fanger, og et betydeligt antal blev også fanget i de større provinsbyer. Mange betjente flygtede og »gik under jorden«, og de gik næsten alle ind i modstandsbevægelsens hær. Det var en meget velkommen forøgelse af modstandsstyrkerne, især da det var bevæbnede og trænede folk, der ikke skulle uddannes, før de kunne bruges; tværtimod blev mange af dem instruktører for modstandsgruppernes nye folk.

Men de fangne politifolk fik en meget dårlig behandling af tyskerne. Stuvet sammen som sild i en tønde og under de hygiejniske set sletteste vilkår blev de 1700 mand sejlet til Travemünde, hvorfra de først blev sendt til koncentrationslejren Neuengamme ved Hamborg, og derfra gik turen videre til Buchenwalde længere nede i Tyskland. Her levede de mænd, der igennem fire år havde haft et af de vanskeligste arbejder under besættelsen, nu under så elendige vilkår, at mange af dem bukkede under for sygdom og underernæring og døde i lejren.

Tyskerne havde håbet, at tilfangetagelsen af politiet skulle have kaldt modstandsbevægelsens væbnede styr-

ker frem til hjælp, så de også havde været i stand til at fjerne denne trusel, inden den ventede invasion kom. Frihedsrådet sendte imidlertid omgående ordrer ud til alle de ventende grupper med besked om, at man skulle forholde sig i absolut ro. Man kunne ikke uden allieret hjælp tage kampen op med de ca. 200.000 tyske tropper, der på dette tidspunkt befandt sig i Danmark.

Den politiløse tid, der nu kom, var præget af uro og forvirring. Ikke blot manglede man politiets daglige færden i gaderne og deres kontrol med færdsel og opførsel, men alle forbrydere havde nu frit spil, og der var ingen til at tage sig af de mange henvendelser, der daglig plejede at komme på en politistation.

Ganske vist overtog tyskerne stationerne og oprettede

Hipoerne øver sig.

Hipo-razzia.

et »Hilfspolizei«, men dette korps, der kom til at bestå af nogle af de værste bøller fra Schalburgkorpset, kunne slet ikke klare opgaverne, og de var til mere skade end gavn for den danske befolknings retssikkerhed.

»Hipoerne«, som befolkningen hurtigt døbte de sort-uniformerede landsknægte, blev frygtet og hadet, som ingen tyskerhjælpere før var blevet. De kørte ofte gennem gaderne og skød ubehersket efter hvem, det passede dem, og de foretog razzia her og der for at kunne slå ned på modstandsfolk og illegale bladfordelere.

Tyskerne opdagede hurtigt, at de retsløse tilstande også var til skade for dem. De var jo interesserede i, at maskineriet i Danmark fungerede. Leverancerne fra

Danmark blev vigtigere og vigtigere, som skriften skred frem, og flere og flere erobrede områder gik tabt. Der-til kom nu i krigens sidste år de voldsomme bombardementer af deres egne industriområder, så det blev meget hurtigt føleligt, hvis de danske varer blev sinket af arbejdsnedlæggelser eller transportvanskeligheder.

Der måtte være ro i gaderne, så arbejderne kunne komme til og fra arbejdspladserne i sikkerhed, og man forsøgte at få et nyt dansk politi stablet på benene.

Det mislykkedes komplet, men rundt om i de forskellige kommuner oprettede man derimod nogle lokale vagtværn. Det skete ikke for at tækkes tyskerne, men

fordi man derigennem mente at kunne yde befolkningen en vis sikkerhed, især i de mørke vinteraftener og -nætter. Vagtværnene var ikke bevæbnede, de havde kun politistave som våben, og alligevel ydede de en stor indsats overfor tyve og røvere, der ville benytte sig af den retsløse situation.

TRANGE TIDER

Det var trange tider i Danmark det sidste besættelsesår. Ikke blot var retssikkerheden for menigmand så godt som forsvundet efter politiets fjernelse, men de daglige bekymringer for at klare dagen og vejen blev større og større i mange hjem.

I de første besættelsesår var vintersæden frosset mange steder på grund af de høje kuldegrader. Dette formindskede kornarealerne, og da dertil kom ret dårlige høstforhold, måtte man mange steder indskrænke kvægbestanden. Landmændene producerede alt, hvad de kunne, men en meget stor del af deres produkter gik til at mætte besættelsestropperne og til eksport til Tyskland. Man regner med, at vi ved krigens slutning havde omkring 8 milliarder kroner til gode hos tyskerne.

En stor del af dette tilgodehavende skyldtes også industrivarer. Mange danske arbejdere var mod deres vilje med til at støtte den tyske krigsindsats. Men man skulle leve. Man skulle have en ugeløn for at kunne klare hjemmets nødvendige udgifter til fødemidler, tøj, brændsel, husleje m.v.

Og hvad fik man så for pengene?

For det første var pengenes værdi i besættelsetiden nedadgående det meste af tiden, og de tillæg, arbejdere og tjenestemænd fik, dækkede langt fra prisstigningerne. Det var slemt nok, men det værste var, at mange varer efterhånden var helt udgået, og de, der var til at få, var strengt rationerede og ofte stærkt forringede

i kvalitet. Så at sige alle fødemidler var rationerede. Man havde rationeringskort til næsten alt, og for husmoderen var det en kunst at få mærkerne til at slå til. Man skulle aflevere mærker til de mindste indkøb, ja, selv på en restauration skulle man aflevere brød- og smørmærker for at få et stykke smørrebrød. Skulle man købe et stykke sæbe, krævedes der mærker, og så var sæben endda med så lille fedtindhold, at man dårligt kunne få det til at skumme. Det var derfor meget u-drøjt i brug, og det samme gjaldt beklædningsvarer. Der kom ingen nye varer til landet, og man måtte opkorte alle de gamle klude og lave nyt tøj af dem.

Det tøj, man fremstillede af disse »maksimalvarer« var groft og uholdbart, og de fleste skræddere arbejdede derfor med at vende herrehabitter og overfrakker, og i hjemmene syede man om og om, så skjorter og kjolestoffer blev brugt til sidste trævl, før man kasserede dem. På mange varer, f.eks. tobaksvarer, var der ikke direkte rationering, men for at få sin tildeling af den efterhånden næsten u-rygelige tobak, måtte man have et særligt kundekort, der skulle forevises ved hvert indkøb. Tobakshandleren, der havde alle varer »under disken«, stemplede så kortet med dato, og han bestemte, hvor meget rationen kunne blive ved hvert indkøb. Der var ikke noget med, at kunden bestemte, man tog mod alt, hvad man kunne få, med taknemlighed.

Det kneb at klare sig i vinterkulden i disse år. De sidste engelske kul og koks kom til landet i vinteren 1939–40, og vi var derefter henvist til leverancer fra Tyskland. Disse leverancer blev mindre og mindre år for år, for til sidst i vinteren 1944–45 helt at ophøre,

fordi tyskernes miner i Ruhr og Schlesien på den tid var besat af de allieredes tropper. Tilbage var kun vore egne reserver: Tørvene og brunkullene. Der var gjort et stort indhug i disse brændselsreserver under den første verdenskrig, og mange af de tørv, der nu under besættelsen blev gravet og solgt, var elendige. Man bar ofte mere ud fra kakkelovnen end man bar ind til den, så megen aske gav tørvene. Elektricitets- og gasværkerne kunne ikke arbejde uden brændsel, og rationeringerne på begge disse områder strammedes for hvert år, så den sidste krigsvinter samledes familierne om en enkelt svag pære, der oven i købet skulle slukkes tidligt på aftenen, hvis man skulle få rationen til at slå til. Husmoderen måtte også være meget økonomisk med gassen, og det var især galt, hvor der var små børn, der gerne skulle have varm mad ofte og passes med rent tøj.

Mælken var tynd, og børnene, især i byerne, måtte have vitamintilskud, for at det ikke skulle gå alvorligt ud over deres ernæringstilstand. Alt dette var selvfølgelig værst i byerne. På landet, hvor man selv producerede mange af tingene, f.eks. fødemidlerne, kunne man bedre få tingene til at slå til, men også der mærkede man rationeringernes og erstatningsvareernes ubehageligheder. Et stort problem blev det efterhånden at komme til sit arbejde, især for de mennesker, der havde en lang vej fra hjem til arbejdsplads. De offentlige transportmidler som tog og busser blev indskrænket mere og mere, fordi man ikke havde drivkraft til dem. Og det så efterhånden sørgeligt ud for cyklernes by, København, og for øvrigt for hele landet, for cykeldæk

Kan der være en lap til?

og slanger blev en mangelvare. Man lappede og lappede, ofte flere gange om dagen. Alt dette kunne man vænne sig til og indstille sig på. Værre var det at blive fortrolig med den retsløse tilstand og især med Hipoernes og terrorgruppernes helt uberegnelige mordlyst.

Efterhånden som modstandsbevægelsen fik flere og flere medlemmer, blev den også mere sårbar. Gestapo og de danske hjælpekorps, der blev dannet af forhen-værende schalburgfolk og danske nazister, fangede flere og flere modstandsfolk, og ved trusler og terror fik de klemte mange oplysninger om det illegale arbejde ud af dem.

For at hjælpe modstandsbevægelsen mod Gestapo besluttede Royal Air Force at bombe Gestapos hoved-kvarterer i Danmark. Derved ville man kunne ramme de folk, der vidste mest om modstandsbevægelsens folk, og man kunne få ødelagt de tyske kartoteker og andre oplysninger om modstandsbevægelsen. Men tyskerne havde valgt at lægge deres hovedkvarterer på meget befærdede strøg og i beboede kvarterer, så et bombe-angreb skulle udføres meget præcist, hvis man ikke ville ramme uskyldige med angrebet.

Englænderne startede med at angribe hovedkvarte-ret i Århus, der var indrettet i to af universitetets kol-legier. Den 31. oktober 1944 blæstes der luftalarm over Århus om formiddagen mellem kl. 11 og 12. Inden man nåede at give flyvervarsel, var moskitomaskinerne inde over byen, og bomberne faldt præcise på univer-sitetsområdet. De to bygninger, hvor tyskerne reside-rede, blev fuldstændig ødelagte, og man regner med, at der omkom ca. 100 gestapofolk, deriblandt chefen for Gestapo i Jylland. Man opnåede at lamme Gestapos arbejde i Jylland meget alvorligt, men angrebet kostede desværre også danske borgere livet. Der arbejdede både arkitekter og håndværkere på den nye hovedbygning til universitetet, og flere af dem blev dræbt og såret.

Shellhuset brænder.

I København havde Gestapo hovedkvarter i Shellhuset. For nu at beskytte gestapofolkene, indrettede man fangeceller i øverste etage, og man førte nogle af de mest kendte fanger fra Vestre fængsel hertil, bl.a. professor Mogens Fog og folketingsmand Poul Sørensen, der begge kort forinden var blevet taget af Gestapo.

Men englænderne kom alligevel.

Det var igen de hurtigtgående Moskito-maskiner, man brugte, og flyverne havde grundigt studeret miniaturemodeller af Shellhuset og de omliggende bygninger, inden de startede på opgaven. Det var dårligt flyvevejr den 21. marts, men alligevel skulle angrebet

gennemføres, da man havde fået opsnuset, at Gestapo havde planlagt en meget stor og omfattende razzia i København til den 23. marts. Maskinerne kom i 3 bølger fra syd ind over byen i meget lav højde. Dels skulle man undgå luftskytset, og dels var planen at bombe Shellhuset fra siden, så fangerne i øverste etage kunne få en mulighed for at overleve. Den første angrebsbølge ramte præcist i målet, og alle de nedre etager med gestapofolk og deres kartoteker blev fuldstændig raseret. Man mener, at over 100 gestapofolk blev dræbt og et meget stort antal såredes alvorligt.

Størstedelen af fangerne i øverste etage reddede livet og slap ud af Gestapos klør. Blandt de undslupne var to af frihedsrådets medlemmer, professor Mogens Fog og redaktør Aage Schoch. Flere fanger fra den anden side af den bombede bygning vovede springet fra 4. sal og ned. To slap fra det med livet, men flere omkom. Dette angreb kostede desværre mange danske livet. En af de angribende maskiner kom så langt ned, at den ramte en høj mast under indflyvningen. Flyveren mistede kontrollen over maskinen, der styrtede brændende ned over den franske skole på Frederiksberg.

Nogle af de efterfølgende maskiner, der så ilden og røgen, troede, at her var bombemålet, og de kastede så deres bomber over skolen, der sammen med det nærliggende kvarter ved Maglekildevej fuldstændig nedbrændte. Her omkom over 100 mennesker, deraf de fleste børn, og et meget stort antal såredes. 250 familier blev husvilde.

I februar 1945 begyndte tyskerne en kæmpemæssig evakuering af befolkningen fra Østpreussen, hvor rus-

Maglekildevej efter bombningen.

serne nu rykkede ind. Flygtninge og sårede tyske soldater ankom dag og nat til København og andre danske byer i en ustandselig strøm, der fortsatte lige til kapitulatio-
nen. Skoler, forsamlingshuse, kolonibygninger, restaurationer o. l. blev beslaglagt af tyskerne og belagt med flygtninge i et antal af flere hundrede tusinde. Flygtningene var udsultede og for manges vedkommende syge, og den tætte sammenstuvning af alle disse stakkels mennesker gjorde faren for epidemier meget alvorlig. Der gennemførtes derfor i foråret 1945 en omfattende vaccination i den danske befolkning, især blandt børn og unge, så man på den måde sikrede sig mod farlige sygdomme som tyfus, dysenteri og plettyfus.

Tyske flygtninge ankommer til Danmark –

Undervisningen af skolebørnene foregik i de sidste besættelsesuger de mærkeligste steder. På biblioteker, sygehuse, menighedshuse og i private hjem søgte man at gennemføre en primitiv undervisning.

For flygtningene, der overvejende bestod af gamle mennesker, kvinder og børn, var det en elendig tilværelse, deres fører havde skaffet dem. I klasseværelser og gymnastiksale lå de tæt pakkede på halmunderlag. De hygiejniske forhold blev meget dårlige, og madproblemet skabte store vanskeligheder. Alt var jo i for-

vejen rationeret i Danmark, og hadet til tyskerne var efterhånden blevet så stort i landet, at selv disse udsultede og hjemløse mennesker blev mødt med »den kolde skulder« af den danske befolkning.

Et andet tegn på opløsningen i Tyskland var, at nu var tyskerne til at tale med angående de danske fanger i koncentrationslejrene. Man havde fra dansk side fået lov til gennem Røde Kors at sende pakker med føde-midler til de danske fanger, men så godt som alle forsøg på at få danske fanger overført til Danmark havde

– mange af dem var så udsultede og svage, at de aldrig nåede hjem igen.

været forgæves. Men nu efter nytår 1945 lykkedes det den svenske grev Bernadotte at få gennemført en ordning, der gav de danske og norske fanger bedre kår. Han ville først have haft lov til at overføre alle fangerne til Sverige, men gestapochef Himmler, som han forhandlede med, ville slet ikke høre tale om det. Derimod gik han med til, at de danske og norske fanger skulle samles i en bestemt lejr i Nordtyskland, og Svensk Røde Kors fik lov til at føre tilsyn med denne lejr. Svenskerne sendte et stort antal Røde Kors-busser til Tyskland, og de samlede alle fangerne i lejren Neuengamme ved Hamborg. Men Bernadotte var blevet så rystet over det, han havde set i koncentrationslejrene, at han henvendte sig til Himmler igen.

Denne havde indset, at krigen var tabt, og da han troede, at Bernadotte kunne skaffe ham forbindelse med englænderne og amerikanerne, så en våbenstilstand med disse lande kunne komme i stand, var han mere forhandlingsvenlig.

Alle syge fanger samt alle kvinder måtte straks overføres til Sverige, og de internerede danske politifolk måtte føres til Frøslev-lejren. Endvidere fik Bernadotte den aftale i stand, at i tilfælde af krigshandlinger i nærheden af Neuengamme, skulle de der internerede danskere og nordmænd føres til Danmark.

Hvidmalede biler med store røde kors på sider og tag kørte nu så hurtigt, det var gørligt, til Neuengamme, og hjemtransporten begyndte. De forskellige tyske myndigheder var snart hjælpsomme, snart det modsatte. Den begyndende opløsning prægede det hele, og efter flere standsninger endte det med, at alle fanger-

Røde Kors-busserne på vej over Fyn.

ne i slutningen af april transporteredes til Danmark.

Der blev arbejdet hårdt i Røde Kors-kolonnerne i disse dage. Det var et farligt job at få en bilkonvoj ført til den danske grænse i de dage. Tyskerne arbejdede på anlæg af en forsvarslinie i nærheden af Danevirke, og engelske flyvere var ustandselig over egnen og beskød og bombede alle mål, der kunne se ud til at have militær betydning. Om dagen kunne bilkolonnerne køre nogenlunde sikkert med de røde kors på den hvide bund malet over det hele, men om natten måtte man søge dækning i en skov eller landsby, for det var ikke

sikkert, at flyverne kunne se forskel på Røde Kors-biler og militærvogne.

Begivenhederne udviklede sig hurtigt i slutningen af april 1945. Selv i den tysk-kontrollerede radio og de almindelige aviser kunne man ikke skjule, hvordan situationen efterhånden var. Men det var fra den danske udsendelse fra BBC og gennem de illegale blade, at man fik at vide, hvad der virkelig skete.

Nu stod de russiske tropper i Berlins forstæder!

Amerikanske og russiske tropper mødtes ved Elben!

Italienske partisaner havde henrettet Mussolini i Norditalien!

Hitler havde begået selvmord i sin bunkers!

Hvad betød alt dette for Danmark?

Ville de tyske tropper, der blev hårdt trængt fra både vest og øst, trække sig op gennem Jylland og her forsvare sig til det sidste – eller ville man opgive den håbløse kamp, inden det kom så langt?

Der var nok at spekulere på – og nok at overveje for dem, der skulle tage ansvaret for Danmarks overgang fra at være et besat land til at styre sig selv igen.

Frihedsrådet udsendte daglige meddelelser, dels om stillingen ude i verden – dels om den indsats, den underjordiske hær skulle gøre i kampens sidste dage. Alt var planlagt til de mindste enkeltheder, både hvis tyskerne valgte at kæmpe til den bitre ende i Danmark – og hvis de opgav kampen forinden.

Hver afdeling i modstandshæren havde fået sine ordrer, og nu ventede man kun på signalet til at gå i gang, men frihedsrådet ville ikke løbe nogen unødven-

En gruppe frihedskæmpere rykker ud.

dig risiko. Skulle der kæmpes, var alt parat, men man havde holdt den underjordiske hær skjult for tyskerne så længe, for at den kunne gøre en virkelig indsats den dag, det krævedes, og den indstilling havde man stadig. Man ville ikke komme for tidligt frem, så de danske styrker skulle få samme skæbne som de polske frihedskæmpere havde fået i Warszawa.

I Skåne stod »Den danske Brigade« klar til at sætte over sundet. Denne hærafdeling var dannet af flygtede

modstandsfolk, militærfolk og danske jøder, og den havde fået en grundig uddannelse og var bevæbnet med de mest moderne våben.

For at der ikke skulle blive kaos og borgerkrig i Danmark den dag, befrielsen var en kendsgerning, var det nødvendigt, at man havde lagt en plan for fremtiden, og at alle betydende kræfter arbejdede sammen. Derfor havde frihedsrådet og politikerne mange samtaler i de sidste uger af besættelsestiden, og man havde fra alle sider godkendt en regering, der skulle have et ligeligt antal medlemmer fra frihedsrådet og fra de politiske partier.

Alt var i slutningen af april aftalt og godkendt af kongen, så man ventede kun på det endelige sammenbrud i Tyskland for at træde frem og tage ansvaret for, hvad der skete i landet.

DANMARK FRIT

»I dette øjeblik meddeles det, at feltmarskal Montgomery har oplyst, at alle de tyske styrker i Holland, Nordtyskland og Danmark har overgivet sig –

DANMARK ER ATTER FRIT!«

Således lød budskabet i BBC's udsendelse den 4. maj kl. 20,30. Udsendelsen var begyndt med de sædvanlige meddelelser fra de forskellige fronter, og der var ikke tegn på nogen løsning af problemerne, men så holdt speakeren pludselig op – der blev nogle sekunders pause, og så kom budskabet om kapitulationen.

I byerne måtte alle ud på gaderne. Man styrede mod de centrale steder, rådhusplads og torv og i København Amalienborg slotsplads. – Sporvognene var fyldt, og folk hang på puffer og trinbræt, vinkede med flag og tørklæder. Mørklægningsgardinerne, symbolet på krig og indespærring, blev revet ned fra vinduerne, og i stedet satte man alle de lys, man kunne fremskaffe, i vinduerne – man ville se lys i denne befrielsens time.

Men det var ikke alle, der kunne give sig hen i den umiddelbare glæde. Der var også alvorlige opgaver, der nu skulle løses. Kapitulationen var bestemt til kl. 8 om morgenen næste dag, den 5. maj, så til den tid skulle de ansvarlige danske myndigheder være parate til at overtage magten i landet. På Christiansborg samledes medlemmerne af den nye regering, så mange man i øjeblikket kunne få samlet, og frihedsrådet sendte

besked ud til alle afdelinger af den underjordiske hær om at være på sine poster næste morgen, så man kunne overtage kontrollen over alle vigtige punkter i by og på land, indtil de engelske tropper, som man ventede, kunne nå frem.

Frihedsrådets sidste instruktion lød således:

»Der er dannet en ny regering sammensat af mænd fra de politiske partier og mænd udpeget af Danmarks Frihedsråd. Denne regering vil snarest overtage ansvaret for roens og ordenens opretholdelse. I den øjeblikkelige situation må dette imidlertid ske gennem modstandsbevægelsens styrker. Modstandsbevægelsens øverste militærinstant, frihedsrådets kommandoudvalg, meddeler herom følgende:

Fra i dag den 5. maj kl. 8 er det forhold indtruffet, der er forudset i forholdsordre nr. 2, punkt 10. Modstandsbevægelsens styrker skal i denne situation hjælpe med til at opretholde ro og orden. I dette øjeblik foreligger endnu ikke betingelserne for kapitulationen. Modstandsbevægelsens styrker skal derfor endnu ikke foretage sig andet end at holde sig klar.

Disciplineret afventer vi nærmere ordre. Ingen styrke må foretage aktioner på egen hånd.«

Der blev opgaver nok at løse for frihedskæmperne i de første dage. De tyske tropper var beordret til at holde sig i ro i deres kaserner, og det kom kun få steder til sammenstød mellem tyskerne og modstandsstyrkerne. Derimod førtes der over hele landet, og især i de større byer, hidsige kampe med hipofolk og stikkere. Politiets

afdelinger i modstandshæren havde i de sidste måneder udarbejdet et omfattende kartotek over alle de personer, der skulle arresteres den dag, tyskernes magt var brudt, og frihedskæmperafdelinger havde fra tidlig morgen den 5. maj travlt med at efterkomme ordrerne fra arrestationsudvalget. Mange af tyskerhjelperne var allerede gået »under jorden« straks, da de hørte radiobudskabet om aftenen den 4. maj, og flere af dem mente, at de kunne føre en illegal kamp således, som modstandsbevægelsen havde kunnet mod tyskerne.

Det varede imidlertid kun få dage, før de alle var

opsporede og enten fanget eller dræbt, for mens modstandsfolkene havde haft hjælp og støtte fra så at sige hele den danske befolkning, var forholdet det modsatte for de forhadte stikkere og tyskerhjelpere. I jagten på dem tog alle del, men da mange af dem forsvarede sig desperat, blev de første fredsdage blodige. Alene 5. maj blev der i København dræbt 54 personer og 255 såredes, og i flere provinsbyer var tabene også store, således dræbtes 10 mennesker i Århus den første fredsdag.

De danske fængsler, der havde været benyttet af tyskerne, oplevede en af deres travleste dage den 5. maj. Alene fra Vestre fængsel i København blev der løsladt omkring 800 fanger, hvoraf adskillige sad med en tysk dødsdom over hovedet. Der var samlet tusinder af mennesker, familie og venner, udenfor porten, da de løsladte fanger kom ud, og gensynsglæden var stor. Cellerne kom dog ikke til at stå tomme ret længe. Nu måtte de, der havde været med til at fylde dem for tyskerne, enten som angivere eller hipomænd, selv derind. Den første dag arresteredes i København og ud over Sjælland o. 1500 personer, der efter et kort grundlovsforhør næsten alle blev indsat i fængslet.

De følgende dage så man på de danske landeveje en hær på march, men det var en noget anden hær end den, der for godt fem år siden var marcheret ind i landet. Modløse og uvisse overfor, hvad fremtiden ville bringe, vandrede de tyske kolonner mod grænsen, hvor de blev afvæbnede af de engelske styrker, inden de fortsatte marchen ned i deres eget land.

Det var dog ikke hele Danmark, der var blevet befriet den 5. maj. På Bornholm, der i krigens sidste dage

havde fået en meget betydelig tilvækst til sin garnison af flygtende tyske soldater fra Østtyskland, havde en ganske ung marinekaptajn kommandoen. Han ville ikke overgive sig til russerne, og da deres flyvemaskiner den 7. maj fløj hen over øen, blev de beskudt af tyskerne. Russerne sendte nu et ultimatum, og da kommandanten stadig nægtede at overgive sig, var man på øen klar over, at der nu ville blive iværksat russiske angreb. Modstandsbevægelsens styrker på Bornholm kunne intet udrette mod den stærke tyske garnison, men fra dansk side foranstaltede man i stor hast en evakuering fra de bornholmske byer. Næste morgen rettede russiske flyvere et voldsomt luftangreb på de to største byer, Rønne og Nexsø, der begge blev meget alvorligt beskadigede. Flere hundrede huse blev enten jævnet fuldstændig med jorden eller så stærkt beskadigede, at de var uanvendelige til boliger. Over 3000 familier blev husvilde, men takket være den hurtige evakuering omkom ingen danskere. Nu overgav tyskerne sig, idet nogle ældre officerer tog magten fra den krigsgale kommandant og satte sig i forbindelse med russerne, der allerede næste dag besatte øen.

Der blev hurtigt sat et omfattende hjælpearbejde i gang fra det øvrige Danmark for at skaffe de husvilde familier midlertidigt tag over hovedet og for at skaffe øen en hårdt tiltrængt forsyning af levnedsmidler. Medens de engelske styrker, der kom til det øvrige land, kun var der kort tid, var forholdene noget anderledes på Bornholm. Her følte den russiske besættelse som et tryk, og det varede flere måneder, inden man på øen kom af med de sidste besættelsestropper.

Danmark frit!

Den 9. maj var en festdag i København. Der var nu faldet ro over byen. De tyske tropper var enten internerede eller på vej mod grænsen, og kampene med snigskytter og terrorgrupper så godt som tilendebragt.

Gennem en flagsmykket by og lange rækker af opstillede frihedskæmpere kørte kongeparret fra Amalienborg til Christiansborg, hvor det blev modtaget af den nye regering og den samlede rigsdags medlemmer.

Kl. 12 talte kongen i rigsdagens fællessal til rigsdagsmedlemmerne, regeringen, frihedsrådets medlemmer,

landets højeste embedsmænd og repræsentanter for de engelske og amerikanske styrker, der var kommet til landet.

Kongen takkede for sammenholdet i de fem svære år, der var gået, og han udtalte dybtfølte mindeord over dem, der havde sat livet til for Danmarks frihed. Kongen sluttede med at pege på det store arbejde, der nu skulle gøres for at genopbygge det, der var slået itu under besættelsen, og han sluttede sin tale med ordene:

»Hermed erklærer jeg den ordentlige rigsdagssamling for åbnet.«

Danmark var igen et frit land. Dets konge og folkevalgte forsamling havde genoptaget arbejdet.

Supplerende læsning

- Barfod, J. H. og Edele Kruchow: Danmark under 2. verdenskrig. Kilder og tekster. Bind 1 og 2. 1959.
- Brandt, Børge og Kaj Christensen: Bopa-sabotage. 1945.
- Bergstrøm, Vilhelm: Istedgade overgiver sig aldrig. 1946.
- Bertelsen, Åge: Oktober 43, Jødeforfølgelserne i Danmark. 1953.
- Fabritius, Alb. m.fl.: Besættelsestidens illegale blade og bøger. 1956.
- Fleron, Kate: Kvinder i modstandskampen. 1945.
- Fog, Mogens: Danmark frit. 1947.
- Fosmark, Johs. m.fl.: Danske i tyske koncentrationslejre. 1946.
- Foss, Erling: Fra passiv til aktiv modstand. 1946
- Foss, Erling: På eget ansvar. 1958.
- Hansen, Ernst: Besat og befriet. Billedværk.
- Holm, Axel: Hvidsten-gruppen. 1945.
- Hæstrup, Jørgen: Hemmelig alliance. Bind 1 og 2. 1959.
- Hæstrup, Jørgen: Kontakt med England 1940–43. 1959.
- Frode Jakobsen: En redegørelse. 1956.
- Malthe-Bruun, Kim: Uddrag af dagbog og breve. 1945.
- Munck, Ebbe og Børge Outze: Danmarks Frihedskamp 1948–49.
- Muus, Flemming: Ingen tænder et lys. 1950.
- Møller, Per og K. Secher: De danske flygtninge i Sverige. 1945.
- Nielsen, Morten: Digte. 1954.
- Pedersen, Knud: Churchill-klubben. 1945.
- Roussel, Åge (red.): Dette skete under Danmarks frihedskamp. Tekst: Jørgen Hæstrup. Billedværk.
- Røder, H. C.: De sejlede bare. 1957.
- Salicath, Eddie: Kaj Munks mordere. 1949.
- Scavenius, Erik: Forhandlingspolitikken under besættelsen. 1948.
- Stevns, Arne: 9. april skildret i breve fra danske soldater. 1940.
- Teglers, Hans Edvard: Kæmp for alt, hvad du har kært. 1945.
- Teglers, Hans Edvard: Sabotage. 1961.

Skønlitteratur fra børne- og ungdomsbiblioteket:

Gunhild Christensen: Danmark besat. 1960.

Robert Fisker: For frihedens skyld.

Th. Holm: Irene-bøgerne.

A. Johnsen: Kvartetten.

A. Johnsen: David og Jonathan.

A. Johnsen: Danmark besat og befriet.

Anne-Lise Lindquist: Pigen i regnen.

A. Chr. Westergård: Klit Per og søn.

A. Chr. Westergård: Klit Per over Nordsøen.

Hilmar Wulff: I kamp for friheden.

Større værker:

Danmark besat og befriet. Redaktion: Hartvig Frisch, Vilh. Buhl,
Hans Hedtoft og Eiler Jensen. 1945–48.

Danmark under besættelsen. Redaktion: Vilhelm la Cour.
1945–47.

Danmark under verdenskrig og besættelse. Redaktør: Åge Friis.
1946–48.

De fem lange år. Redaktion: Johs. Brøndsted og Knud Gedde.
1945–47.

Outze, Børge: Danmark under den anden verdenskrig
(påbegyndt udgivelse i hæfter 1962).